

POMOS Voorjaar 2017 POST

Kwartaaluitgave van de Noordelijke Pomologische Vereniging

De fruithof van de Menkemaborg

Achterstallig onderhoud bij hoogstambomen

De taxuskever

Colofon

Pomospost is een kwartaaluitgave van Noordelijke Pomologische Vereniging

Postbus 15
7990 AA Dwingeloo
Website: www.npv-pomospost.nl
E-mail: info@npv-pomospost.nl

Redactie Pomospost

Lili Labouchere: *eindredactie*
Jan Veel: *redactie, pomologische onderwerpen*
Marianne van Lienden: *redactie, bestuurszaken, boeken, culinair*
Marten Pelleboer: *redactie, teelt*
Bert Koppe: *webmaster*

Contact Pomospost

Margrietlaan 5, 9752 LT Haren
E-mail: wat.lab@home.nl
Tel.: 050-537 04 44

Aanleverdata kopij:

25 april, 25 juli, 17 oktober

Lidmaatschap

U ontvangt de Pomospost bij het lidmaatschap van de NPV en dit kan op elk moment ingaan. Het lidmaatschap kost € 31,- per jaar. Beëindiging van het lidmaatschap dient voor 1 december per e-mail of per brief doorgegeven te worden aan de ledenadministratie.

Ledenadministratie: N. Hovinga
E-mail: nico-zushovinga@hetnet.nl

Contributie en betalingen

NL89INGB0000254692
t.n.v. Noordelijke Pomologische Vereniging te Midwolde

NPV-bestuur

Voorzitter: Tamme Katuin
E-mail: tamme@katuin.eu
Tel.: 0527-653699

Secretaris: Nico Hovinga
E-mail: nico-zushovinga@hetnet.nl
Tel.: 0513-646865

Penningmeester ad interim:

Heim Nagelhout
E-mail: h.nagelhout@planet.nl
Tel.: 0525-682470

Leden: Willy Hollander, Marianne van Lienden (*documentatiecentrum*), Roelf Koning (*vice-voorzitter*), Toos Verdouw, (*afgevaardigd door de Fruithof*), Marien Zeilstra, (*portefeuille subsidies*).

Opmaak:

Grafysk/Gerke A. Hofstra, Franeker

Druk: SMG-Groep

De Pomospost is gedrukt op FSC®-papier en verstuurd in biologisch afbreekbaar plastic. De Pomospost is klimaatneutraal geproduceerd.

Beleidsdag NPV

Marien Zeilstra leidde de Beleidsdag.

Fruithof-nieuws

Activiteiten op de Fruithof in 2016.

De fruithof van de Menkemaborg

De Menkemaborg met op de achtergrond de fruithof.

Achterstallig onderhoud bij hoogstambomen

Instructie achterstallig onderhoud.

NPV-Nieuws

5

In het NPV-nieuws een verslag van de beleidsdag die het bestuur van de NPV met een delegatie van de Vrienden van het Oude Fruit gehouden heeft op 10 december 2016 over nieuwe plannen voor het toekomstbestendig maken van de NPV.

Op zaterdag 8 april a.s. vindt de ALV plaats; een uitnodiging daarvoor vindt u in het blad. Het promotieteam van de NPV organiseert op 25 maart a.s. een snoeidag te Eexterveen. Verder een verslag van de bijeenkomst die op 13 december plaatsvond te Wageningen over 'Nationale structuur Pomologische verenigingen'. Twee bestuursleden van de NPV waren daarbij aanwezig.

Fruithof-nieuws

10

In deze Pomospost ook een kopje Fruithof-nieuws met daarin het jaarverslag over 2016 zoals de voorzitter van de Stichting Fruithof Frederiksoord, Gauke Bos, dat presenteerde aan de vrijwilligers op de laatste werkdag van het jaar. Verder een verslag van het nestkastenproject dat in 2016 begonnen is op de Fruithof met de nestkastresultaten van dat jaar.

De fruithof van de Menkemaborg

14

De borgen in Groningen waren vroeger zelfvoorzienend. Een fruithof mocht dus niet ontbreken en vaak was er ook leifruit tegen

muren of in een kas te vinden. Wat is er nog aan fruit te vinden op de borgen? Twee redactieleden brachten daarom een bezoek aan een van die borgen, de Menkemaborg in Uithuizen. Daar hadden zij een gesprek met directeur-conservator Ida Stamhuis.

Achterstallig onderhoud bij hoogstambomen

23

Deze keer gaat Otto Vloedgaven in op het achterstallig onderhoud van hoogstambomen. Nuttige informatie, want iedereen krijgt hier wel eens mee te maken. Aan de hand van een stappenplan laat hij zien hoe je de vorm van een hoogstamboom kunt herstellen of een nieuw model kunt maken en op wat voor manier je een boom zo lang mogelijk vitaal kunt laten blijven. Veilig, makkelijk en efficiënt snoeien nu en in de toekomst is daarbij voor hem erg belangrijk.

De taxuskever

33

Wie nieuw fruit gaat aanplanten, doet er goed aan vooraf te kijken of er geen insecten in de grond aanwezig zijn die deze aanplant zouden kunnen aantasten. Een van die insecten is bijvoorbeeld de taxuskever die boven, maar vooral onder de grond behoorlijk wat schade kan aanrichten. Hoe herken je die schade en wat kan je er tegen doen? Kennis over de levenscyclus van dit kevertje is daarvoor een eerste vereiste.

Een terugblik

Jan Veel stopt als eindredacteur, maar hij blijft wel in de redactie!

Jan Veel determineert leiperen op de Menkemaborg.

In 1990 verscheen het eerste blad van de NPV onder de naam Nieuwsbrief. Medeoprichter en toenmalig secretaris van de Vereniging, Cor Couvert, schrijft in het voorwoord van het blad dat de NPV een jaar bestaat en 50 leden heeft. 'Blad' is een groot woord: het bestaat uit slechts drie tweezijdig bedrukte vellen papier A4-formaat en het is geniet. Het bestuur laat de kopij door derden kopiëren en bij Cor Couvert thuis aan de eettafel wordt de Nieuwsbrief in elkaar gezet. Twee jaar later is de naam Nieuwsbrief verdwenen en staat alleen het logo op het voorkaft. Het blad is veel dikker geworden met 20 bladzijden, maar wordt nog steeds in zwart-wit uitgegeven.

Vanaf jaargang zes (in 1995) verschijnt het kwartaalblad onder de naam Pomospost, nu in kleurendruk en het is naar 24 bladzijden gegroeid. Aan het blad te zien floreert de Vereniging. Wie deze nieuwe naam bedacht heeft, is niet meer te achterhalen.

Jan Veel verzorgt jarenlang de vormgeving van het blad. Vanaf 1994 is hij de eindredacteur.

Ook heeft hij in 1998 het penningmeesterschap van de NPV op zich genomen, zoals we kunnen lezen in het colofon. Het laatste is hem niet goed bevallen: "Ik houd meer van letters dan van cijfers", zei hij laatst nog.

We mogen terecht concluderen dat Jan Veel vele jaren lang zijn talenten op taalkundig en pomologisch gebied ingezet heeft om een blad als Pomospost, dat klein begon, te transformeren in een inhoudelijk alom gewaardeerd blad dat als een van de sterke punten van de NPV beschouwd wordt. Daarvoor is de NPV Jan erg dankbaar. De redactie is blij met Jan's toezegging dat hij graag zijn bijdragen wil blijven leveren als redactielid en we hopen nog lang met hem samen te werken.

De redactie, 7 februari 2017

Echte appels naast Apple

In Londen is er in de eerste week van januari een nieuwe Apple Store geopend. Je vindt er echter niet de nieuwste Macs, wel echte Macintosh-appels. Met de parodie op de bekende winkels van technologiereus Apple wil de historische Borough Market zowel de dag van de appel als zijn eigen duizendste verjaardag vieren.

De dag van de appel wordt vooral in Groot-Brittannië gevierd. Om het stuk fruit nog wat extra onder de aandacht te brengen, vroeg de Borough Market aan de agent-schappen TinMan en Teatime om een parodie op de bekende Apple Store te creëren, maar dan uitsluitend voor echte appels. In The Real Apple Store zijn er meer dan 1.000 verschillende soorten appels uitgestald op de manier waarop Apple zijn iPhones, iPads en MacBooks in de etalage zet.

<http://www.demorgen.be/buitenland/ neem-dit-maar-heel-letterlijk-nieuwe-apple-store-opent-in-londen-baoe2f7b/>
Of verkort: <http://tinyurl.com/hwqgqld>

In de regio

Regiovertegenwoordigers
(informatie over NPV-activiteiten)

Noord (incl. Drenthe en Kop van Overijssel):

Trudy Koopman, tel.: 0528-361941
e-mail: floresdelcampo@zonnet.nl

Midden:

Melissa en Rudolf Jan den Beer Poortugaal,
tel.: 06-54625850 of 06-11003470
e-mail: mail@mobipers.nl

Zuid:

Ger van Santvoort,
tel.: 0493-492656
e-mail: v.santvoort@planet.nl

Informatie enten, determinatie en oude fruitrassen:

Marten Pelleboer, tel.: 0320-223723
e-mail: m.pelleboer@outlook.com

Informatie over ziekten en plagen in bomen en fruit:

Marten Pelleboer, tel.: 0320-223723
e-mail: m.pelleboer@outlook.com

Nederlandse oude fruitrassen in de Ark van de Smaak

De Ark van de Smaak is een van de pijlers van de Slow Food beweging. Zij wil de bijzondere erfenis bewaren van kleinschalige kwaliteitsproducten, die tot een bepaalde cultuur, historie of traditie behoren. Wereldwijd zijn er inmiddels ruim eenentwintighonderd producten in de Ark van de Smaak opgenomen, waarvan nu officieel vijfendertig Nederlandse, met nog eens dertig in de pijplijn. Tot nu toe zijn enkele Nederlandse fruitsoorten geselecteerd.

Hoogstamkersen

De Ark van de Smaak Commissie heeft tien hoogstam kersenrassen geselecteerd voor opname in de Ark van de Smaak. Het gaat om de volgende tien rassen (in volgorde van oogsttijd) die van oudsher

in Nederland geteeld zijn en die opvallen door hun smaak, aroma, uiterlijk en toepassingsmogelijkheden:

- Vroege Duitse of Vroege van Spithoven (middelgroot, donkerrood, vlezig, zoet)
- Meikers (klein, donkerrood, zacht, rond, fris van smaak)
- Variks Zwart (klein, zeer donker, zacht, zoet)
- Mierlo's Zwart (klein, donker, zacht, zoet)
- Westerleesche Kriek (middelgroot, helderrood, stevig, rins tot zuur)
- Wijnkers (middelgroot, donker, glanzend, sappig, zoet)
- Hedelfinger (groot, helderrood, stevig, zoetzuur)
- Spekkers (klein, in veel kleuren van geel tot donker oranje, stevig, rins)

- Inspecteur Löhnis (klein tot middelgroot, donker, langwerpig, stevig, zoet)
- Morel (klein tot middelgroot, helderrood, stevig, zuur)

In de tuin van het Rijksmuseum in Amsterdam kunt u de Nationale Kersenreeks zien die bestaat uit het merendeel van bovengenoemde rassen. Deze laat van links naar rechts zien hoe acht rassen van vroeg tot laat elkaar opvolgen in bloei en vervolgens van vroeg tot laat rijpen. Heel wat anders dan de altijd even rode Griekse kersen in de supermarkt.

Jan Veel

Hagen voor wilde bijen in Haspengouw

In december is in de Belgische fruitstreek Haspengouw voor meer dan 1.700 meter aan hagen aangeplant met meer dan 5.000 stuks plantgoed om de komende jaren meer wilde bijen naar de fruitplantages te lokken. Het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren zocht en vond daarvoor heel wat enthousiaste fruittelers

bereid, de financiële steun kwam uit het Europese Interreg-spaarpotje en van de provincie Limburg. Ook in 2017 hoopt het Regionaal Landschap nog zo veel mogelijk gemengde hagen aan te planten. Van alle land- en tuinbouwsectoren is de fruitteelt het meest afhankelijk van bestuivende insecten die ervoor zorgen dat

de voorjaarsbloesems enkele maanden later mooie appels en peren opleveren.

Zie: www.vilt.be/meer-hagen-voor-meer-wilde-bijen-in-Haspengouw
(Gemaakt op 4 januari 2017)
Of verkort: <http://tinyurl.com/jtpgwge>

Losse eindjes vastgeknoopt

Verslag van de Beleidsdag op 10 december 2016

Marien Zeilstra leidde de Beleidsdag.

Het bestuur van de NPV is op zaterdag 10 december 2016 samen met een delegatie van de Vrienden van het Oude Fruit (VOF) bijeen geweest om over nieuwe plannen te praten voor het toekomstbestendig maken van de NPV.

Aanwezige bestuursleden: Tammo Katuin (voorzitter), Roelf Koning (vice-voorzitter), Nico Hovinga (secretaris), Heim Nagelhout (penningmeester), Willy Hollander (bestuurslid), Marianne van Lienden, (bestuurslid, notulist), Marien Zeilstra (bestuurslid)

Aanwezige gasten: Griet Bergsma (VOF), Jan Veel (eindredacteur Pomospot, VOF), Jan Woltema (VOF)

Afwezig met kennisgeving: Toos Verdouw (bestuurslid NPV en Fruithof) en Anne Marie van Kesteren (penningmeester Fruithof)

Later binnengekomen: Bert Koppe (webmaster) en partner

Plaats: paviljoen in de Fruithof in Frederiksoord

Voorzitter Tammo Katuin opent de vergadering en heet allen hartelijk welkom. Hij benadrukt dat vandaag geen besluiten genomen worden, omdat er geen sprake is van een bestuursvergadering. Hij geeft Marien Zeilstra het woord. Deze deelt de agenda en het beleidsstuk omgevingsanalyse uit.

Deze analyse was op de vorige beleidsdag in februari jl. al aan de orde geweest, maar wegens tijdgebrek moest het tweede deel, het metaplan, opschuiven naar de volgende Beleidsdag.

Omgevingsanalyse in het kort

Marien geeft een korte samenvatting van de omgevingsanalyse. Iedereen - inclusief NPV - krijgt de komende decennia niet alleen te maken met demografische, economische, sociaal-culturele, technologische en ecologische ontwikkelingen, maar ook met nieuwe regels, onder andere van de Europese Unie. Zo wordt een nieuwe fruitregel van kracht waarmee de amateurfruiteler te maken krijgt. Uit de omgevingsanalyse komt naar voren dat meer participatie van particulieren nodig zal zijn in de groenvoorziening als gevolg van een zich terugtrekkende overheid. De daling van het ledenaantal die vanaf 2008 inzette, is gestopt en laat weer een

stijgende lijn zien. Het ledenbestand was vervuld met wanbetalers die allang geschrapt hadden moeten zijn. Er is nu een strikt beleid: is herinnering, is bellen, nog niet betaald? Dan stopt toezending van het blad.

Krachtenveldanalyse in het kort

Er volgt een korte bespreking van de krachtenveldanalyse voor de mensen die de vorige beleidsdag niet hebben bijgewoond. Het gaat om welke organisaties van belang zijn voor je vereniging. Voor de collectieboomgaard van de NPV zijn dat de Maatschappij van Weldadigheid op wier grond de fruitbomen staan en de Vrienden van het Oude Fruit (VOF), die zich afgescheiden hebben van de NPV. Dat is de reden waarom het Bestuur hen vandaag uitgenodigd heeft. Het bestuur van de NPV denkt na over de verstandhouding met beide bovengenoemde partijen.

Sterktes en zwaktes

De aanwezigen brainstormen over de sterktes en zwaktes van de NPV. Iedereen schrijft op een geel blaadje wat hij of zij zwak vindt aan de NPV en plakt dat op een groot vel papier. Daarna licht iedereen zijn tekst mondeling toe. De zwaktes die meeste stemmen krijgen, zijn: kennis, ledenwerving en regionale activiteiten. Als sterktes worden genoemd: de collectietuin de Fruithof in Frederiksoord en het kwartaalblad Pomospot. Iemand vindt dat de NPV geen sterktes heeft. Dat is een belangrijk punt om over na te denken.

De conclusie is dat het Bestuur op de

drie genoemde zwaktes beleid moet zetten. Zo kan de NPV stappen zetten naar een betere toekomst. Het is immers de taak van een Bestuur om te besturen.

Kansen

We moeten nadenken over onze kansen; waar liggen deze? We moeten meer contact krijgen met onze leden. Op de Algemene Ledenvergadering komen bijvoorbeeld steeds minder leden af.

Het is duidelijk dat het gaat over verspreiding van kennis.

Als voorbeelden van wat je kunt doen voor je leden worden twee praktische activiteiten genoemd: ten eerste voorlichting en promotie, ten tweede in de regio snoeien, enten en determineren van fruit van de leden.

Marien ziet een aantal bedreigingen opdoemen. Er zijn mensen die door middel van hun uitlatingen de NPV willen beschadigen en die haar het liefst zien verdwijnen. Een ander zou de functie van Pomospost kunnen overnemen. Er

bestaan maandbladen die dit zouden kunnen doen. Voorwaarde is dat de NPV het hoge niveau van de Pomospost kan handhaven. Het gevaar dat je te specialistisch wordt ligt echter op de loer.

Actieplan

Na de lunch met goed gevulde maaltijdsoep en rookworst worden de drie aandachtspunten, regionale activiteiten, kennis- en regioactiviteiten en de Pomospost besproken. Samengevat heeft het bestuur als opdracht in de volgende bestuursvergadering (30 januari 2017) om de volgende zaken concreet uit te werken: de Pomospost inzetten voor promotie en voorlichting (bijvoorbeeld in de vorm van een voordelig abonnement) en de verspreiding van kennis (regionaal, zie promotiecaravan) op het gebied van enten, snoeien en determineren.

Register Pomoloog

Na de rondvraag waarvan door niemand gebruik wordt gemaakt, komt het agendapunt Register Pomoloog aan de orde. Men vindt het een prima discussiestuk over een expert die boven de partijen staat. Er is nog niet gedacht aan een persoon bij de functie. Marien vindt dat het een post-hbo-functie moet zijn, omdat het een bepaald beroepenveld bestrijkt waarvoor een hbo-opleiding gevraagd wordt. Waarom geen post-mbo wordt gevraagd, in Duitsland is het mbo-niveau. Overal in Europa brokkelen opleidingen op dit gebied af. Pomologische verenigingen zouden zich ermee moeten bemoeien. Je kunt proberen opleidingsinstituten enthousiast te maken voor je plannen. Het kan bijvoorbeeld een afstudeerproject zijn.

De voorzitter bedankt Marien voor de presentatie, de VOF voor hun bijdrage aan de discussie, wenst allen plezierige feestdagen en sluit om 13.40 uur de bijeenkomst.

Verslag en foto: Marianne van Lienden

Uitnodiging

voor de Algemene Ledenvergadering op zaterdag 8 april 2017

Locatie:

**Paviljoen De Fruithof,
Frederiksoord.**

Agenda:

- 09.30- 10.00 uur Binnenkomst met koffie/thee.
10.00- 12.30 uur Huishoudelijk gedeelte
1. Opening en vaststelling agenda
 2. Notulen Algemene Ledenvergadering op zaterdag 9 april 2016
De notulen van deze vergadering kunt u vinden in Pomospost herfst 2016 en op onze website, zie: www.npv-pomospost.nl
 3. Mededelingen en Ingekomen stukken
 4. Algemeen jaarverslag van de NPV
 5. Jaarprogramma 2017
 6. Betrokkenheid leden bij de NPV
 7. Financieel verslag 2016 en Begroting 2017 van de NPV

8. Verslag van de kascommissie en benoeming nieuwe kascommissie
 9. Presentatie Financieel verslag 2016 en Begroting 2017 Stichting Fruithof Frederiksoord
 10. Bestuursverkiezing:
Aftredend en niet herkiesbaar: Nico Hovinga
Aftredend en herkiesbaar: Roelf Koning
Opnieuw verkiesbaar: Heim Nagelhout
Kandidaten voor het bestuur kunnen zich tot een week voor de ledenvergadering aanmelden bij de secretaris.
 11. Rondvraag
 12. Sluiting van het huishoudelijk gedeelte
- 12.30-13.30 uur Lunch
- Vanaf 13.30 uur Middagprogramma

Middagprogramma

Ferd van Rijckevorsel van stichting Pomona Culture (dit is een stichting die de non-commerciële fruitteelt wil bevorderen) verzorgt een presentatie over leifruit. Aan de hand van foto's en afbeeldingen zal hij de ontwikkeling van de leifruitteelt en de technische kennis daarover - of het ontbreken daarvan - sinds de middeleeuwen schetsen tot en met het leifruit in Nederland. Via de Potager du Roi in Versailles, de kunstige spaliërs van de 18^e eeuw en de enorme kennishonger en praktische vaardigheden in het 19^e eeuwse België, zal hij ons een beeld geven van de toepassing van leifruit in Nederland.

De stukken bij de agendapunten 2, 4, 5 en 7 kunt u downloaden van de website. Ook eventuele wijzigingen in de agenda worden daar bekend gemaakt. Bovendien worden de stukken tijdens de ALV uitgedeeld.

Nationale structuur Pomologische verenigingen

Aanwezig: Chris Kik, Willem van Dooijeweert, Obe Bootsma, Marianne van Lienden, Tammo Katuin, Griet Bergsma, Jan Zandbergen, Jeanne Zandbergen van den Boom, Jan Lankelma, Thijs Jostmeijer, Geo de Kruijk, Hennie Rossel, Auke Kleefstra, René Zanderink
Afmelding met kennisgeving: Marten Pelleboer, Nynke Zijlstra, Harrie van Noort

Plaats: Droevendaalsesteeg 1, 6708 PB Wageningen, gebouw 107 (Radix), zaal Mro

Agendapunten

1 Uitleg procedure en proces van deze bijeenkomst

Er werd gestart met een toelichting op het proces van gedragen besluitvorming dat is gevolgd bij het tot stand komen van deze nationale structuur. Uit de schriftelijke reacties bleek dat dit niet iedereen helder voor ogen stond.

In 2012 is er geconstateerd dat er geen nationaal plan was voor ons levend nationaal cultureel erfgoed (planten, dieren en bomen). In 2013

hebben drie organisaties (Stichting Museum De Oerakker, Stichting Zeldzame Huisdierrassen en Staatsbosbeheer/Boschap) het initiatief genomen om uitgangspunten vast te stellen voor een nationaal plan en die verder uit te werken. Dit was tevens de start van het opzetten van een nationaal platform met als doel om één aanspreekpunt te hebben voor contact met de overheden en om aan gezamenlijke fondswerving te werken. In 2014 is dit plan besproken met het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN) en heeft het verdere invulling gekregen en is meegenomen in het beleidsplan CGN 2015-2019.

In 2015 zijn er twee bijeenkomsten geweest. Op de eerste bijeenkomst worden de ideeën verzameld die er leefden ten aanzien van een nationale structuur voor de bestaande pomologische organisaties. Aan de hand van de ingebrachte ideeën zijn er drie alternatieven ontwikkeld die worden voorgelegd om te beoordelen. Deze beoordelingen zijn verwerkt in het voorstel tot definitieve structuur. De verschillende verenigingen hebben het voorstel in hun bestuur besproken en de mogelijke bezwaren verzameld. Op de komende bijeenkomst worden de bezwaren door de werkgroep verzameld om daarna met de definitieve structuur te komen en met een invoeringsplan. Op deze bijeenkomst gaan wij kijken welke personen de expertgroep gaan vormen en welke drie personen de coördinatie van en naar De Oerakker en daardoor naar het nationaal platform gaan verzorgen. In de werkgroep zijn alle opmerkingen die bij de bespreking van de drie alternatieven naar voren zijn gebracht opnieuw bekeken. Hieruit komt de structuur voort die nu wordt besproken.

2 Verzamelen van de bezwaren van voorgelegde structuur

De Stichting Fruit yn Fryslân heeft besloten dat zij zich op dit moment niet aansluit bij de structuur zoals die nu wordt besproken. Dit wordt gerespecteerd. Aan hen is kenbaar gemaakt dat het proces verder gaat en dat er besluiten worden genomen waar voorlopig niet op wordt teruggekomen. Er is een schriftelijk reactie binnen gekomen van de Vrienden van het Oude Fruit. De punten worden in het kort weergegeven. Deze reactie is doorgestuurd naar de andere verenigingen. De Pomologische Vereniging Noord-Holland heeft daarop gereageerd.

Vrienden van het Oude Fruit (schriftelijke reactie)

- algemene opmerking m.b.t. onduidelijkheid over de gevolgde procedure
- geen bezwaar tegen voorgestelde structuur
- bestaande structuur van de verenigingen blijft intact. Let op geen grote structuur opzetten; men verwacht dat daarmee energie verloren gaat
- grotere expertgroep gewenst, graag ook jongere mensen. Zij komen tot gezamenlijke besluiten. Ook zicht op regionale rassen
- eenvoudige aanpak voor vaststellen schaduwcollectie/ referentierassen. Géén buitenlandse rassen
- zetten vraagtekens bij certificering

Reacties tijdens de vergadering

Vrienden van het Oude Fruit

- kenniscentrum
- na de uitleg over de invloed van deze bijeenkomst geen bezwaar tegen voorgestelde structuur
- het moet geen bureaucratie gaan betekenen
- verjonging belangrijk

Historische vruchtbomen
Lubbert Dijk, Baggelveld 2, 9312 VE Terheijl
kwekerij "de Baggelhof"

- Historische fruitbomen
- Enten en oculeren op verzoek
- Levering van kleinfruit
- Flora inventarisatie
- Advisering:
 - aanleg boomgaard
 - natuurontwikkeling
 - erf inrichting
 - landschappelijke beplanting

Lubbert Dijk
Baggelveld 2
9312 VE Terheijl
Telefoon: 06-11518397
Email-adres: lubbert@baggelhof.nl

www.baggelhof.nl

Assortiment Laan- en Vruchtbomen
Tevens uw leverancier voor uw gehele
erfbebplanting

Kijk voor meer plantinformatie op
www.boomkwekerij-veldhuis.nl

Particulieren welkom op zaterdagmorgen
volgens afspraak

correspondentieadres: Kastanje 10, 8111 TA Heino
kwekerijadres: Tibbensteeg 2, 7722 JS Hoonhorst

telefoon: 06-429 234 99
fax: 0572 394 693
e-mail: info@boomkwekerij-veldhuis.nl
meer weten: www.boomkwekerij-veldhuis.nl

Boomkwekerij
H. Veldhuis

F. Kuiper B.V.

BOOMKWEKERIJEN SINDS 1886

Vosseveld 6, 9644 XW Veendam
tel: 0598-619410 / fax: 0598-619136
info@kuipeerveendam.com
www.kuipeerveendam.com

Dé leverancier van vruchtbomonderstammen, ook biolo-
gisch, geteeld op onze kwekerijen in Groningen en Flevoland.

Verkoop aan particulieren en pomologische verenigin-
gen mogelijk via kwekerij "de Baggelhof".
e-mail: lubbert@baggelhof.nl

J. Bruin klimmaterialen

HOUTEN DRIEPOOTLADDERS LEVER-
BAAR in 10, 11 en 12 sports

Buurt 21A, Postbus 19, 1679 ZG Midwoud

telefoon: 0229 - 201 212
e-mail: bruinklimmaterialen@quicknet.nl
www.bruinklimmaterialen.nl

**Marcel Tross
Pomoloog**

Advisering in:

- ◆ Aanleg en onderhoud
- ◆ Boomgaarden, boominspectie
- ◆ Vitaliteits-onderzoek
- ◆ Bodemanalyse
- ◆ Cultuurtechniek

Koeweidendijk 25, 7161 RJ Neede
Telefax: 0545-293003, mobiel: 06-22330626
E-mail: info@pomoloog.nl
www.pomoloog.com

- aandachtspunt welke ideeën zijn er over aanpak schaduwcollectie?

Pomologische Vereniging Noord-Holland

- goede discussie geweest, wil aanpak nationale structuur kans geven
- bij levensvatbaarheid horen ook financiën. Hoe gaan wij dat regelen?
- nu oudere mensen bij betrokken. Jongeren geven mogelijk een nieuwe impuls

NPV

- staat achter de ontwikkeling
- samenwerking en kennis delen heel belangrijk

Stichting Fruitcultuur Brabant

- staat achter de voorgestelde structuur
- voorstander van samenwerken
- afgelopen 40 jaar veel oude rassen verloren gegaan

Hennie Rossel

- als privaat persoon zeer begaan met het behoud van onze nationale collectie
- goede vaststelling van identiteit van deze rassen
- kostbare geschiedenis (kost tijd en er is geld nodig voor goed onderzoek; het kan niet voor niets)
- sommige boomkwekers rijden nog al eens een scheve schaats
- goede relatie opbouwen vice versa met de collectiehouders
- graag CGN een leidende rol met twee coördinatoren vanuit eigen geleding

Auke Kleefstra

- als privaat persoon en kweker zeer begaan met het in stand houden van Hollands fruit
- het Nationaal Fruit Netwerk (NFN) is als centraal punt belangrijk en er moeten nu echt stappen gemaakt worden
- er is genoeg kennis aanwezig. De kunst is deze te verzamelen en delen
- CGN aan het roer

Het Fruitmuseum Kapelle

- wil deelnemen aan dit netwerk en geeft aan geen 'menschkracht' te kunnen inzetten.

Het CGN

Het CGN beheert collecties van (groente)gewassen, landbouwhuisdieren en bomen en struiken, en ondersteunt het bewaren van genetische diversiteit in het veld en ook het inbrengen van beleidsontwikkeling zowel nationaal als internationaal. De afgelopen jaren is ook een faciliterende rol opgepakt voor particuliere/private organisaties die ons levend cultureel erfgoed in stand houden. Het CGN geeft aan dat de kennis bij de pomologen zelf zit. In de kennisdeling en het plannen maken kan het CGN een faciliterende rol spelen. Dit punt wordt verder uitgewerkt. Verder wordt er nog gesproken over de mogelijkheid van DNA-onderzoek. Er zijn verschillende stappen mogelijk om dit instrument in te zetten van eenvoudig naar uitgebreid. Er worden wat mogelijkheden en ervaringsgetallen genoemd. Ook dit punt wordt later uitgewerkt.

Obe Bootsma gaat het Pomologisch Genootschap Limburg en het Museum 't Olde Ras nog bellen om hun reactie te horen.

Al deze commentaren zullen nogmaals door de werkgroep worden beoordeeld alvorens ze te verwerken in de definitieve structuur. Op 8 maart a.s. wordt deze toegelicht.

3 Aanwijzen van deelnemer expertgroep

In het voorstel is globaal aangegeven wat gezien wordt als taak voor de expertgroep:

- vaststellen identificatiecriteria van oude fruitrassen
- identificeren van alle aanwezige oude fruitrassen

Er ontstond een discussie over de verschillende aspecten met betrekking tot de collectie, de schaduwcollectie en wat typisch Nederlands is. Het CGN zal met een voorstel komen hoe vanuit een groslijst uiteindelijk de typisch Nederlandse rassen te identificeren. Zo wordt de zogenaamde 'fruit canon' samengesteld. Voor het aanwijzen van de experts wordt een voorstel gedaan door alle organisaties en individuele deelnemers om aan het NFN te vragen personen te noemen voor de expertgroep in volgorde van belangrijkheid

en aan te geven welke expert is op het gebied van regionale rassen.

Dit voorstel wordt met motivatie aan Obe Bootsma gestuurd. Hij zal de betrokkenen inlichten over hun verkiezing door de leden en dit met hen bespreken. Het netwerk wordt hierover geïnformeerd.

4 Aanwijzen van coördinatoren Nationaal Fruit Netwerk

Alle organisaties en individuele deelnemers aan het Nationaal Fruit Netwerk wordt gevraagd personen aan te wijzen voor de functie van coördinatoren NFN. Dit voorstel wordt ook met argumentatie aan Obe Bootsma gestuurd. Hij zal de betrokkenen inlichten over hun verkiezing door de leden en dit met hen bespreken. Het netwerk wordt hierover geïnformeerd.

5 Korte kennismaking met Willem van Dooijeweert

Willem van Dooijeweert gaat voor het CGN de taken ten behoeve van de fruitcollectie die Bertus Meijer voorheen uitvoerde, voortzetten. Willem heeft al de nodige ervaring als curator bij het CGN voor verschillende gewassen. Aan zijn takenpakket is nu ook het fruit toegevoegd. Hij heeft geen ervaring op het gebied, maar merkt dat er binnen de verenigingen voldoende kennis aanwezig is. Hij zal zoveel mogelijk faciliterend gaan werken voor het Netwerk. Hij gaat een voorstel maken.

6 Wat verder ter tafel komt

Er wordt een adressenlijst samengesteld en na akkoord van een ieder wordt deze (in verband met de Wet bescherming persoonsgegevens) rondgestuurd. Deze lijst zal ook op de website van Stichting De Oeraker worden opgenomen onder het kopje Nationaal Fruit Netwerk.

8 maart 2017 is de volgende bijeenkomst over de definitieve structuur en het globale uitvoeringsplan van de experts en de coördinatoren.

Obe Bootsma

Op de laatste woensdag van het jaar deed de voorzitter van Stichting Fruithof Frederiksoord, Gauke Bos, verslag aan de vrijwilligers van de activiteiten op de Fruithof in 2016. Op verzoek van de redactie volgt hieronder zijn originele jaarverslag.

Jaarverslag 2016 Stichting Fruithof Frederiksoord

Als voorzitter van het bestuur van Stichting Fruithof Frederiksoord ben ik trots op wat onze groep vrijwilligers heeft gepresteerd in 2016.

Via dit jaarverslag wil ik u daarvan deelgenoot maken. Wat hebben wij dit jaar bereikt:

- Bijna alle bomen zijn gesnoeid. Door een systematische werkwijze zijn maar enkele bomen ontsnapt aan de schaar.
- Het laatste deel van de opkweekhoek is ontgonnen en in gebruik genomen.
- 60 m³ mest en 20 m³ compost zijn in de boomgaard verspreid.
- 800 m² gras is gefreesd en ingezaaid met een bloemenmengsel.
- 400 enten hebben een nieuwe onderstam gekregen en zijn het hele jaar gepamperd.
- Tot aan de oogst is de opkweekhoek vrij van onkruid gebleven.
- Er is gemaaid tot de trekker overspannen is geraakt.
- Er is voor 1200 euro appelsap aan de mens gebracht op de Lentefair.
- Er is verkeer geregeld en parkeergewacht.
- Tientallen cursisten zijn een stuk wijzer gemaakt.
- 2000 kg kalk is rondgestrooid.
- Er zijn boomgaarden aangelegd en bomen verkocht.
- Er zijn etiketten bevestigd, ondergestopt, afgeschoffeld, opgegraven, ontcijferd, herschreven en verdwenen.
- 35 liter mengsmering is in rook opgegaan.
- 500 tokin-stokken zijn in de grond gestoken.
- Bindband is in duizenden stukjes geknipt.
- Er zijn 150 kisten aangeschaft en deze zijn net als de oude, gevuld, geleegd, gevuld, geleegd, gevuld, geleegd en opgeruimd.
- 13.000 kg appels is verplaatst van de boom in de kist, van de grond in de kist, van de kist in het sap, van de kist in de tas, van de kist in de grond, van de kist in de shredder.
- 1200 kg hiervan is minstens twee keer door een van ons, liefdevol aangeraakt.
- 7000 kg hiervan is bruut gedeporteerd naar de pers en verwerkt tot sap.
- 2500 kg heeft ons verlaten als pulp.
- En de rest is omgezet in arbeid.
- Er is een nieuwe ladderanhangwagen in gebruik genomen.
- Druiven zijn bemest, gezwaveld, gedieft, gekrent, geplukt en verkocht.
- Peren zijn geplukt, geraapt, besneden, besnuffeld, beknepen, gebeten, geperst en gegeten.
- Peren zijn gedetermineerd. Er zijn peren stoofperen geworden en stoofperen zijn tot peer bekeerd.
- Een Kubota-trekker met voorlader is aangeschaft.
- Ruim honderd scholieren weten nu hoe appels, peren en pruimen groeien.
- 500 kg Elstar is aan de polder ontftuseld.
- De oude fruitpers is herontdekt en intensief gebruikt.
- Ruim 1.000 Flaeijel-feestgangers in Nieuwehorne zijn gelaafd met appelsap.
- Souvenirs van Eeuwen is mogelijk gemaakt.
- 20 mensen zijn 'Vriend van de Fruithof' gemaakt.

Het enten.

Het onkruidvrijmaken van de opkweekhoek.

Verwijderen uitlopers druivenranken in de druivenkas.

- Honderden mensen zijn aan de praat gehouden en werd een gezellig moment bezorgd.
- Een tiental uitgaven van Ziekten en Plagen is verspreid.
- Een gevarieerde stroom aan appelgebak is verkocht en weggevoerd.
- Duizenden foto's zijn gemaakt.
- Een marktkraam is bemenst op woensdag en zondagmiddag.
- De beukenhaag is gesnoeid met een heggenschaar.
- Snoeihout van honderden bomen is weggevoerd.
- Buitenschoolse opvang in de herfstvakantie gecreëerd.
- Een concert is gegeven met bosmaaiers en motorzaag.
- Huisvesting is mogelijk gemaakt voor 30 vogelbroedpaartjes met rond de 60 legsels.
- Een pannenkoekondernemer werd een goede middag bezorgd.
- 1700 mensen wekelijks laten genieten van een fotoreportage.
- Tientallen mensen laten weten welke appel in de eigen tuin staat.
- Onszelf een jaar ervaring rijker gemaakt.
- Genoeg verdiend om het jaar met een positief saldo af te sluiten.

*Gauke Bos, Voorzitter Stichting Fruithof Frederiksoord
Foto's: Fons van Oppenraaij*

De cursus zomersnoei.

Ons woensdagverkoopstalletje.

Appels, peren en kweeën voor de verkoop.

Het snoeien door de vrijwilligers.

Er is genoeg te doen.

Het Nestkastenproject

Controleurs Thijs en Henk in actie.

Nest van een koolmees.

Jonge koolmezen.

Behoedzaam maakt Henk het eerste nestkastje open en tot onze stomme verbazing heeft hij meteen een koolmees te pakken. De koolmees lijkt trouwens óók heel verbaasd.

Het is 17 maart, de dag van de aftrap van het nestkastenproject in de Fruithof. In het voorjaar van 2016 controleren wij, drie leden van de KNNV Steenwijk, elke veertien dagen de nestkasten in de prachtige boomgaard. Het is het eerste jaar dat de broedresultaten in kaart worden gebracht. We willen zien of, en hoeveel en welke vogels de nestkasten gebruiken.

Aan de hand van een plattegrond lopen we de boomgaard rond, en proberen de nestkasten te vinden. Elk nestkastje heeft een uniek nummer, een letter die het perceel aangeeft en het nummer van de boom, bijvoorbeeld M6. De meeste nestkasten kunnen wij vinden, niet allemaal, sommige zijn verscholen in het struikgewas en sommige kunnen wij echt niet vinden, en de keer daarop dan ineens weer wel.

De eerste ronde is voornamelijk een inventarisatieronde. Waar hangen de nestkasten en wat moet er nog aan gedaan worden? Ook maken we de nestkasten schoon. Sommige bevatten nog lege nesten van het vorige broedseizoen, andere zijn door de vogels gebruikt als slaap- of schuilplaats en weer andere worden bewoond door vlooitjes en andere kleine beestjes. Het schoonmaken

bestaat uit het leegschrapen van het kastje met een schroevendraaier of iets dergelijks. We voeren meteen wat kleine reparaties uit aan de schuifjes en klepjes.

Bij deze eerste ronde komen wij één nestkastje tegen waar al een begin van een nest is gemaakt.

Omdat we elke twee weken een controle uitvoeren, missen we geen fasen van het broedseizoen. Het begint met een leeg nestkastje, vervolgens het begin van een nest bestaande uit vegetatie en soms wat plukken schapenwol, dan een broedende vogel en, als alles goed is verlopen, als laatste de lege doppen als bewijs van even zoveel uitgevlogen jongen. De laatste fase kan ook een leeg nest zijn met wat uitwerpselen en eventuele onbevuchte eieren en dode jongen.

Het komt soms voor dat een nest verlaten wordt door de oudervogels. Daar kunnen allerlei oorzaken voor zijn. Denk aan het weer, voedseltekort, of verstoring. Altijd jammer om verlaten eieren of dode jongen aan te treffen in de nestkasten.

Verrassingen zijn er ook: in een van de kastjes treffen we een slapende vleermuis aan en in een andere een fraai wespennest. We laten alles met rust.

We houden alles per kastje bij op een formulier. Op dat formulier staan wat creatieve afkortingen, zoals bijvoorbeeld KNO (= Kan Niet Open) en NKV (= Niet Kunnen Vinden). Maar natuurlijk gaat het om de soort, de aantallen eieren en het aantal uitgevlogen jongen.

De zomer was heel matig maar alle ochtenden dat wij gingen

	Bewoonde kasten	Aantal eieren	Uitgevlogen jongen	Niet uitgekomen eieren	Verlaten broedsels	Uitgehaalde nesten
Koolmees	14	76	70	6	1	0
Pimpelmees	8	63	56	7	0	0
Bonte vliegenvanger	1	6	6	0	0	0
Verlaten en onbekend	1	4	0	4	1	
Onbekend	2					
Wesp	1					
Alleen nest of -begin	8					
Leeg	21					
Beschadigd of niet kunnen controleren	7					
Totaal	63	149	132	17	2	0

Grootoorvleermuis.

Waarnemingen van vogels op de Fruithof in 2016 tijdens de nestkastcontroles

Pimpelmees	Winterkoning	Vink
Koolmees	Tjiftjaf	Merel
Bonte vliegenvanger	Groenling	Tuinfluitier
Kneu	Merel	Huiszwaluw
Zwarte kraai	Zanglijster	Gekraagde roodstaart
Groene specht	Knobbelzwaan	Sperwer
Zwartkop	Spreeuw	
Roodborst	Houtduif	

controleren was het fraai weer; we konden genieten van de vogelzang en de vogels (uiteraard) en de insecten die er rondvliegen, met name de vlinders. Van de daar rondvliegende vogels en vlinders houden we een lijstje bij.

We lopen in totaal acht keer, en bij de laatste ronde op 22 juni broedt nog één koolmees; een week later zie ik dat de jongen uitgevlogen zijn. Daar word je blij van! In totaal vliegen dit seizoen ruim 130 jonge vogels uit.

Aan het eind van het seizoen hebben wij aan de hand van onze bevindingen een aantal suggesties gedaan betreffende de locatie van de nestkastjes, de hoogte, de grootte van de invliegopening en een verzoek om ook nestkastjes voor

andere vogelsoorten op te hangen. Denk hierbij aan half open kastjes en kastjes met een achteringang; die zijn dan geschikt voor bijvoorbeeld bonte vliegenvangers.

In het derde jaar, dus seizoen 2018, kunnen we kijken of de wijzigingen resultaat hebben gehad.

Wie meer wil weten over de resultaten van het broedseizoen 2016

verwijzen wij naar onze Powerpointpresentatie: <https://www.dropbox.com/s/sioc13ss9p70h8s/Fruithof%202016.pptx?dl=0> Of verkort: <http://tinyurl.com/h7ojvc9>

Henk Bergsma

Thijs Krösschell

Barbara Mather

Snoeidag

Het promotieteam van de NPV organiseert op 25 maart a.s. een snoeidag aan de Menweg 4 in Eexterveen.

Programma:

10.00 uur: koffie en inloop
 10.15 uur: aanvang theorie m.b.v. PowerPointpresentatie
 Ca. 11.30 uur: eerste ronde snoeien
 12.30 - 13.00 uur: pauze
 Middagprogramma tot 15.00 uur, waarbij het vooral de bedoeling is zelf te snoeien en van elkaar te leren. Eigen gereedschap meenemen is altijd handig.

NPV-leden en vrijwilligers Landschapsbeheer Drenthe gratis.
 Niet-leden: € 20,00 incl. koffie, broodje, soep en hand-out.

NPV'ers snoeien in de boomgaard van de Menkemaborg.

Opgeven kan t/m 24 maart 2017.
 Stuur een e-mail naar Willy Hollander: janw.hollander@planet.nl
 (tel.: 0598-46 82 66 / 06-22 02 70 03).

Een gesprek met directeur-conservator Ida Stamhuis

De fruithof van de Menkemaborg

De Menkemaborg en het schathuis met de fruithof op de achtergrond.

De Menkemaborg met de leifruitmuur.

Een gezamenlijke interesse voor pomologie, geschiedenis en de Groninger borgen bracht Jan Veel en de auteur van dit artikel op het idee om de borgen van Groningen te bezoeken en te gaan kijken wat daar nog aan fruit te vinden is. De eerste borg waar wij half oktober naar toegegaan zijn is de Menkemaborg te Uithuizen. Met deze borg heeft de NPV al lang een band. Leden van de NPV adviseerden bij de keuze van de soorten en bij het determineren en het snoeien. Wij hebben daar een gesprek met Ida Stamhuis, directeur-conservator van de Menkemaborg.

De geschiedenis van de Menkemaborg gaat terug tot de vroege 15e eeuw. Een gevelsteen in een muur van de Menkemaborg vermeldt dat het Menckemahues, een steenhuis, in 1400 verwoest wordt en daarna in 1614 herbouwd. De borg is daarna nog een aantal keren verbouwd en vergroot. Verscheidene families, zoals de Menkema's en de Clant's bewonen de borg.

In 1682 wordt de borg gekocht door Mello Alberda. Zijn zoon Unico Allard laat de borg rond 1705 ingrijpend verbouwen door de latere stadsbouwmeester van Groningen, Allert Meijer (1654-1723). Hij ontwerpt ook de tuin. In het

huisarchief Alberda van Menkema is een tuinplattegrond aanwezig uit het begin van de 18e eeuw (ca. 1705), die waarschijnlijk van de hand van Allert Meijer is (zie tekening).

In 1902 overlijdt de laatste bewoner van de Menkemaborg Gerhard Alberda van Menkema en Dijksterhuis. In 1921 schenken zijn erfgenamen de borg aan de stichting Museum voor Oudheden voor Stad en Provincie Groningen, nu het Groninger Museum. De borg en de tuinen worden gerestaureerd. De tuin wordt in 1923 opengesteld voor het publiek, de borg in 1927.

Sinds 1969 draagt de Stichting Museum Menkemaborg zorg voor de

borg, de bijgebouwen, de tuinen en het singelgebied. Freerk Veldman wordt de eerste conservator. Het beleid is erop gericht om een zo goed mogelijk beeld te geven van het leven op een Groninger borg in de 18e eeuw. Herstel van de eenheid tussen het huis en de omgeving zoals die er was aan het begin van de 18e eeuw, wordt nagestreefd.

Via de oprijlaan met een dubbele rij lindes lopen we naar het terrein van de borg, dat omgeven is door een windsingel en een gracht. Vervolgens lopen we over het voorplein langs het schathuis en de entree met de winkel en steken de brug over van de gracht die de Menkemaborg omringt en komen bij het huis. Daar worden wij gastvrij ontvangen door Ida Stamhuis. Zij is sinds 1999 directeur-conservator van de Menkemaborg. Op de eerste verdieping heeft Ida haar werkkamer. Het uitzicht op het voorplein, de tuin en de fruithof is prachtig. Daar kun je uren naar kijken.

Gesprek met Ida Stamhuis

Wij zijn geïnteresseerd in wat er nog over is aan fruit op de Menkemaborg. Waar bevindt het zich? Zijn er plattegronden en rassenlijsten bewaard gebleven waarop het fruit vermeld wordt?

Ida Stamhuis: “Het belangrijkste van de Menkemaborg is dat de fruithof onlosmakelijk verbonden is met de borg en de tuin. Huis en tuin zijn een eenheid.

Er zijn tuinplannen van de tuin met de fruithof van rond 1705 en nog twee uit 1921 en 1923.”

Zij haalt de plattegronden tevoorschijn of laat ze op de computer zien, evenals recente lijsten met fruitrassen.

“Alles is beschermd landgoed bij de Menkemaborg. Maar je kunt niet alles in stand houden. Veranderingen zijn er altijd door storm, dode bomen, tijd enz. De barokke, strakke aanleg is niet natuurlijk; alles wordt door de mens in de hand gehouden.”

In het huisarchief is een tuinplattegrond uit het begin van de 18^e eeuw gevonden (zie tekening).

We weten dat onder leiding van architect Allert Meijer (1654-1723) de Menkemaborg rond 1701-1705 ingrijpend verbouwd is en dat ook de

tuin door hem ontworpen is. De tekening is waarschijnlijk van zijn hand.

Ida: “Allert Meijer heeft wel de structuur aangegeven, maar niet wat er stond aan planten en bomen. Er zijn helaas geen oude afbeeldingen van de borg met appelbomen bewaard gebleven. Hoe de tuin er voor 1705 uitzag, weten wij niet.”

In 1705 wordt de hoofdingang van de borg verlegd van het noordoosten naar het noordwesten. De tekening laat een hoofdas zien die nu via de oprijlaan loopt over het voorplein door de gang van het huis. De belangrijkste dwarsas daarop loopt van het noordoosten naar het zuidwesten door het huis door de eetkamer en de grote zaal via paden in de tuin. Hierdoor creëerde Allert Meijer eenheid tussen huis en tuin.

De westzijde van de tuin laat formele, barokke tuinen zien met achter de borg symmetrisch gerangschikte parterres; de oostkant van de borg boomgaarden en een grasveld dat als speelveld of bleekveld dient. Langs de binnengracht van de borg zien we kuipen met bomen.

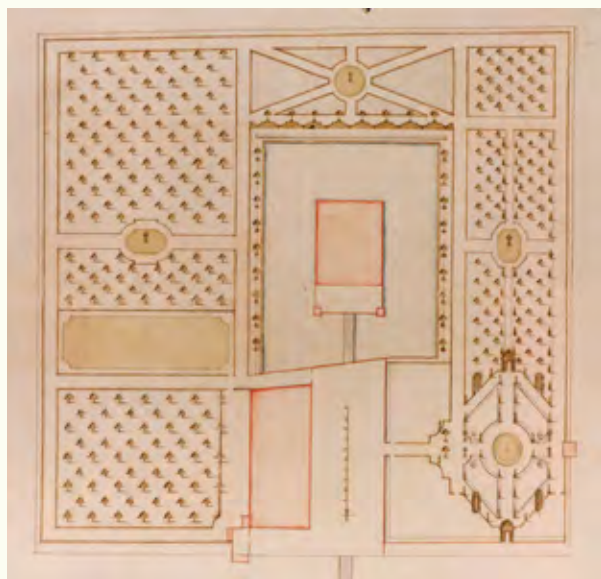
Aan het eind van de 18^e of begin 19^e eeuw wordt aan de westkant van de borg waarschijnlijk een

landschappelijke tuin aangelegd.

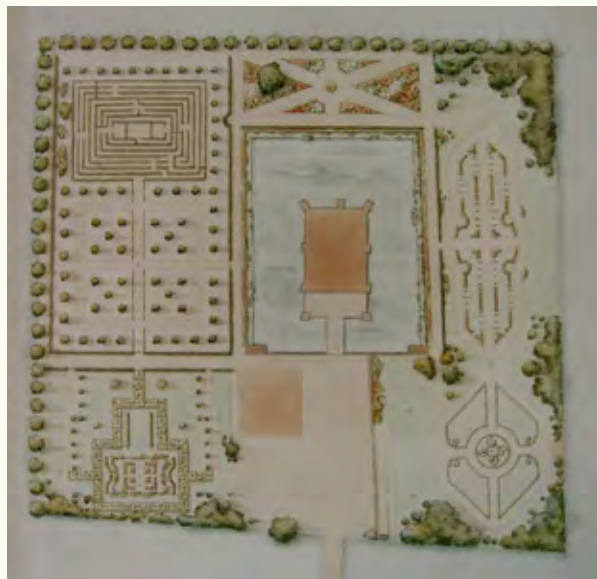
In 1923 krijgen de tuinarchitecten Fa. H. Copijn & Zoon uit Groenekan de opdracht voor een nieuw tuinontwerp voor de burcht Menkema (zie tekening), nadat een eerder plan uit 1921 niet uitgevoerd is. In die tussenliggende periode is blijkbaar het oude tuinplan van Allert Meijer van rond 1705 in het huisarchief gevonden en enkele onderdelen zijn hiervan overgenomen.

Aan de oostzijde van de borg is een fruithof ontworpen met vier symmetrische vakken waartussen een padenstelsel, met een haag erom heen. Een pad met een perenberceau verbindt de fruithof met de doolhof en met de verdiepte rots-tuin die achter het schathuis gelegen is.

In de jaren 80 van de vorige eeuw wordt de tuin gereconstrueerd naar het ontwerp van Allert Meijer van rond 1705. De tuin ten westen van de borg laat nu weer een formele, barokke Hollandse tuin zien met symmetrisch gerangschikte vakken van geschoren buxus met daarin 18^e-eeuwse bloemen- en plantensoorten en een lusthof met theehuis. Verder een zonnewijzertuin naar voorbeeld van een 17^e-eeuws schilderij

Ontwerp voor de tuin rondom de Menkemaborg. Anonieme tekening, waarschijnlijk vervaardigd door Allert Meijer, ca. 1705.

Ontwerp tuinaanleg 'burcht Menkemaborg'. Tekening door Henri Copijn & Zoon, 1923.

van de borg Scheltekema-Nijenstein te Zandweer en achter de borg parterres met de beelden van de vier seizoenen.

Aan de oostkant van de borg zijn de nutstuinen te zien met een keukentuin achter het schathuis, een

fruihof met oude fruitrassen en een perenberceau en helemaal achteraan een doolhof. Dit doolhof van Copijn uit 1923 is blijven bestaan. In 2010-2014 zijn de oude beukenhagen vervangen door nieuwe hagen. Copijns rosarium in een verdiepte

rotstuin is vervangen door een formele, Hollandse keukentuin. De rozenberceau is wel behouden gebleven.

Uitzicht op de fruihof vanaf de borg.

De fruihof.

Het fruit van de Menkemaborg

De drie belangrijkste onderdelen van de tuin waar fruit te vinden is op de Menkemaborg zijn: de fruihof met de perenberceau; de fruitmuur met leipen en de druivenkas. Verder is in de keukentuin nog kleinfruit te vinden.

1. De fruihof

De fruihof is volgens het tuinplan van Copijn uit 1923 aangelegd, maar in 1994 is de dwarsas doorgetrokken volgens het tuinplan uit circa 1705. Dit pad staat haaks op de hoofdas van de borg en loopt door de eetzaal en de grote zaal van de borg tot aan het beeld van Pallas Athena in de lushof.

Het kruispunt met de perenberceau heeft een grasperk met tuinvaas gekregen.

In de fruihof staan hoogstam appel- en perenbomen van soorten die in de 18^e en 19^e eeuw voorkomen.

Ida: "Bij de keuze van de appels en peren worden zoveel mogelijk de 18^e -eeuwse soorten aangehouden, maar er zitten ook een paar 19^e -eeuwse bij, zoals de Zoete Kroon.

We zoeken bij vervanging dus het liefst een oud appelras. De *Zoete Boppert* (zie foto), een Knoop-appel uit de 18^e eeuw is daar een goed voorbeeld van."

Helaas zijn er geen oude afbeeldingen van de borg met appelbomen, dus we weten niet precies wat er gestaan heeft. Of er ook boomgaarden buiten het borgterrein waren is niet bekend.

"Het zou kunnen, want de borg was zelfvoorzienend, maar over fruitbomen buiten de singel hebben we geen gegevens."

Er is een lijst met fruitrassen van de Menkemaborg waarop de oude bomen uit de tijd van het ontwerp van Copijn uit 1923 staan. Ida laat ons deze zien, maar zegt er bij dat er natuurlijk wel wat veranderd is de laatste jaren, omdat dode bomen vervangen zijn. Niet van alle bomen bekend is wat voor soort het is.

Ida: "De oude fruitbomen zijn van Copijn en bestaan voornamelijk uit *Zijden Hempjes* en *Ananas Reinettes*. Dode bomen (onder andere *Zijden Hempjes*) zijn vervangen door

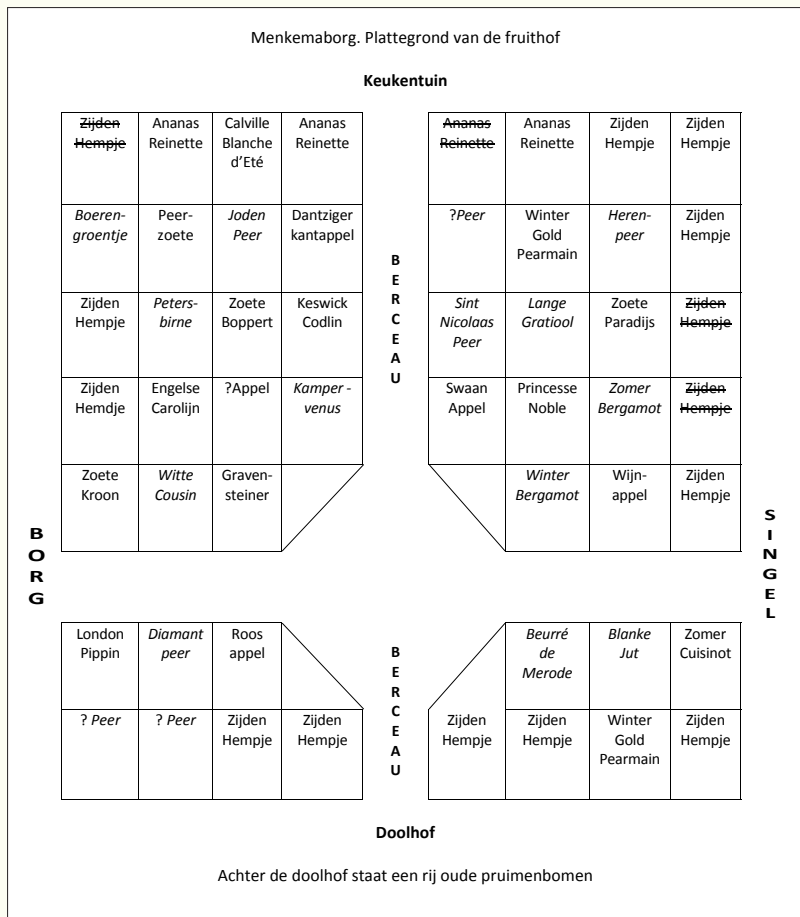
nieuwe, oude appel- of perenrassen (onder andere *Boerengroentje*). Dat gebeurde ook al onder Freerk Veldman. Lukas Duijts adviseerde daarbij en later ook Jan Woltema en Lubbert Dijk."

Voor de keuze van de soorten fruit wordt ook naar het 18e -eeuwse Register van de appelhoff met 40 soorten peren en een tiental appelsoorten van Dijksterhuis gekeken. Dit Register bevindt zich in het archief van de families Alberda van Menkema en Dijksterhuis. Dat is één familiearchief omdat deze families vanaf 1725 door huwelijk nauw met elkaar verbonden zijn.

Zoete Boppert.

Plattegrond met de fruitbomen van de fruithof.

De perenberceau

Het pad met de perenberceau loopt midden door de fruithof van de keukentuin in het noorden naar de doolhof in het zuiden. Dit pad loopt evenwijdig aan de hoofdas die door de borg vanaf de voordeur loopt. De dwarsas met grasperk en tuinvaas doorsnijdt de tunnel. In de jaren 90 liepen er meer dwarspaden. Er is in 1994 gekozen voor een pad volgens het tuinplan van 1705 om daarmee de verbinding met het huis te herstellen. Daarvoor moest de perenberceau doorbroken

worden en op andere plekken worden dichtgemaakt. Ida: “Dat doorbreken heeft met de geschiedenis van het huis en de tuin te maken. Toen keek je vanuit het huis tegen een haag aan. De haag en de berceau zijn toen doorbroken en het pad is verlegd. Het middenstuk is nieuw. Nu zijn het huis en de tuin weer een eenheid. Vanuit de eetkamer heb je nu zicht op de tuin en daardoor ontstaat er ook een band met de tuin.” “Nog niet alle peren van de perenberceau zijn gedetermineerd.

De perenberceau met Ida Stamhuis en Jan Veel.

Inmiddels zijn 18 ervan bekend. Er zijn veel pondspere en een paar nieuwe peren. De pomologen van de NPV helpen ons bij de determinatie. Toen Lukas Duijts hier 15 jaar geleden langskwam voor een eerste inventarisatie, zat nog niet overal peer aan.”

De soorten peren aan de perenberceau:

Aan de westzijde van de berceau staan de soorten: *Nouveau Poiteau, Précose de Trévoux, Conference, Beurré Capiaumont, Gieser Wildeman, Fondante de Charneux (Légipont), Catillac (Pondspeer), Beurré Hardy, Beurré Clairgeau, Triomphe de Vienne, Calebasse Bosc en Triomphe de Vienne.*

Aan het middenpad staan: *Beurré Clairgeau, en Catillac (Pondspeer).*

Aan de oostzijde staan: *Sucrée de Montluçon, Catillac (Pondspeer), Abbé Fétel, Williams Bon Chrétien, Catillac (Pondspeer), Conference, Marguerite Marillat, Duchesse d'Angoulême en Beurré Hardy.* Bij het middenpad: *Beurré Clairgeau, Beurré Sterckmans en Crassane Althorp.*

In de fruithof staan ook nog pruimenbomen bij de doolhof. Van west naar oost zijn dit: *Hauszwetschen, Dubbele Boerenwitte, Reine Claude D'Althann, Reine Victoria, Belle de Louvain en Reine Claude D'Oullins.*

2. De fruitmuur in de lusthof

Tegenover het schathoes op het voorplein geeft een poort in een muur toegang tot de tuin aan de westzijde van de borg, de lusthof. Aan de tuinkant groeit leifruit tegen deze muur. Ida had een aantal jaar geleden op een oude foto van rond 1900 op die plaats een stukje muur met fruit gezien en had toen bedacht dat het leuk zou zijn als er weer leifruit tegen deze muur zou komen. De oude fruitmuur is in 1911 omgewaaid, was gedeeltelijk weer opgebouwd en is in 2001 weer op oorspronkelijke hoogte gebracht met oude kloosterstenen. Ida: “De NPV heeft geholpen bij de keuze van de soorten peren en adviseerde om verschillende soorten te kiezen. Voor de bestuiving is dat

De leiperen tegen de muur in de lusthof met het schathuis op de achtergrond.

ook goed. In 2001 zijn er zeven soorten leiperen geplant die in de vorm van een palmet met horizontale takken geleid zijn.

Lang niet alles geeft veel vrucht. Sommige bloeien prachtig, maar dan komt er toch weinig vrucht aan. Ook wisselen ze elkaar af in bloesem en vruchtopbrengst. We zijn geen productietuin, dus dat kan ons niet veel schelen.

De leiperen deden het dit jaar erg goed, vooral de *Calebasse Van Marum*. De eerste drie jaar deden ze dat niet. Een paar jaar geleden, in 2013, was er ook nog een ziekte in het leifruit die veel schade aan het blad veroorzaakt heeft. Al het blad was in een keer weg.”

(Het bleek te gaan om een enorme aantasting door de larven van de vruchtboombladwesp. Deze bladwesp legt eitjes aan de onderzijde van de bladeren. De larven eten vervolgens het bladmoes weg (venstervreterij). Bij een ernstige aantasting verdroogt het blad, wordt bruin en valt vroegtijdig af (Pelleboer, 2013).

Van links (noord) naar rechts zijn de volgende leiperen te vinden: *Josephine de Malines*, *Herfst Forelle*, *Madame Bonnefond*, *Beurré Six*, *Calebasse Van Marum*, *Robert de Neuville* en *Eva Baltet*.

“Behalve leiperen staat er geen ander leifruit tegen de muur. Er zijn ook geen muren waartegen dat zou kunnen. Dus geen perzik, moerbeï of abrikoos. Voor abrikoos zou het klimaat hier niet geschikt zijn volgens deskundigen, alhoewel een abrikoos wel genoemd wordt in een archief van Dijksterhuis uit 1748:

“een abrikozenboompje bezorgen in de Lemmert.”

Citroenen, sinaasappelen en abrikozen worden wel vermeld in het kookboek van de Menkemaborg, maar een echte oranjerie waar de kuipplanten in konden overwinteren was er niet. Op de tuintekening uit de 1705 staan wel kuipen met bomen getekend. Misschien was een deel van het schathoes als oranjerie ingericht.

3. De druivenkas

Tegen dezelfde muur, maar dan aan de andere kant van de poort, staat de druivenkas met een oude, blauwe druif erin. Ida weet niet welk soort het is, maar waarschijnlijk is het een *Frankenthaler*. Dit jaar hebben trossen ervan op fruitschalen in de eetkamer gelegen.

De keukentuin

In de keukentuin zijn vier grote vakken met kleinfruit te vinden zoals bessenstruiken: witte, rode en zwarte bessen en kruisbessen, maar alle zonder naam, en verder aardbeien.

Wie onderhoudt de tuin?

Het onderhoud van de tuin is al jaren uitbesteed aan Ability Groen. Toen ik hier begon, kwam Harry van der Laan één keer per jaar snoeien met vrijwilligers. Na een aantal jaren stopte dat omdat er niet genoeg mensen meer voor waren. Er was hier lang niets gedaan aan de snoei. Het duurde een paar jaar voordat het weer op orde was. De tuinmannen snoeien een keer per jaar de fruitbomen en drie keer per jaar het leifruit.

Wat wordt er met het fruit gedaan?

Ida: “Het fruit wordt door de tuinmannen en het hoofd van de interne dienst geplukt. Dit jaar hadden we erg veel *Zoete Bopperts*. Het fruit wordt in de winkel bij de ingang verkocht of wordt - zoals vroeger - op rekken in de kelder van de borg bewaard (zie foto). Er wordt geen sap van gemaakt. We hebben daar niet genoeg vrijwilligers voor.

De kok van het schathuis gebruikt ook wel appels uit de tuin voor appelmoes, appeldessert enz. Hij zoekt wat uit en gebruikt ook wel groenten en kruiden, voor zo ver mogelijk uit de tuin.”

“Dat er veel gebruik gemaakt werd van het fruit van de Menkemaborg bewijst ook een kookboek van de Menkemaborg uit het archief van de familie Menkema en Dijksterhuis. Het is heel bijzonder dat het behouden is. Het kookboek dateert uit de 18e eeuw en bevindt zich in de Groninger Archieven te Groningen. Het is online te raadplegen op de website van de Groninger Archieven.”

Wandeling door de fruithof met Ida

We wandelen met Ida door de fruithof. Het is een mooie herfstnamiddag en in de boomgaard is het goed toeven en rustig. De appelbomen zitten nog vol vruchten. Aan de perenberceau hangt nog een enkele peer, die Jan natuurlijk meteen probeert te determineren. Ida wijst nog op de constructie van de perenberceau; die moet nodig versterkt

Appels op rekken in de kelder van de borg.

worden en dat zal hopelijk binnenkort gedaan worden. Ja, er blijft altijd wat te doen op de Menkemaborg. We lopen verder langs de fruitmuur en de druivenkas en spreken daar de tuinmannen nog even. Dan nemen we afscheid van Ida.

Ook in het museum zal de rust weerkeren, want het museum is gesloten in januari en februari.

Maar op 1 maart gaat het museum weer open en kan men volop genieten van de borg en de tuin en daarna van een fruithof vol bloesem. Het wordt een heel bijzonder jaar, 2017, want dan bestaat Museum de Menkemaborg 90 jaar.

Dank je wel, Ida. Veel succes gewenst bij alle komende lustrumactiviteiten.

Lili Labouchere

Literatuur:

Houting, E. - *Groninger Borgen* – Wandelingen door tuin en tijd. Uitgeverij Noordbroek Groningen, 2006.

Huisarchief Menkema en Dijksterhuis. *Kookboek van de Menkemaborg uit de 18e eeuw*. Collectie Groninger Archieven (623-1613).

Oldenburger-Ebbers, C., Backer, A.M., Blok, E. – *Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur*. Deel Noord. Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Flevoland. Uitgeverij De Hef publishers, Rotterdam, 1995.

Offenberg, G.A.M. – ‘De museumtuin van de Menkemaborg.’ In: *De tuinbaas en zijn buitenplaats* – Werken in historisch groen, p.66-72. Uitgeverij Waanders b.v., Zwolle, 2010.

Pelleboer, M. – ‘Ziekten & Plagen. Vruchtboombladwesp.’ In: *Pomospot*, Winter 2013, p. 32.

Rooij, M. de – ‘Verhalen van vroeger. De metamorfose van de Menkemaborg.’ In: *Arcadië*, Jrg. 8 - nr.2, nov. 2016, p. 39-45.

Stamhuis, I. – ‘Van barok naar barok - De tuin van de Menkemaborg te Uithuizen 1700-2000.’ In: *Wellust en Welgelegen – Tuinen en tuinieren in Groningen*, p. 16-26. Onder redactie van IJ. Botke en H. Maring. Uitgeverij kleine Uil, 2010.

Veldman, F. J. en Veldman-Planten, L. – *De Menkemaborg*. Nederlandse Kastelen Stichting, Nieuwe reeks deel 4. De Walburg Pers, Zutphen, 1984.

Voor informatie over de Menkemaborg zie: www.menkemaborg.nl

Het 18^e-eeuwse kookboek van de Menkemaborg

Handgeschreven recepten uit het kookboek van de Menkemaborg. Collectie Groninger Archieven (623-1613).

Het kookboek van de Menkemaborg dateert uit de 18^e eeuw en bevindt zich in de Groninger Archieven te Groningen in het archief van de familie Menkema en Dijksterhuis. Het kookboek is online te raadplegen op de website van de Groninger Archieven.

Het 18^e-eeuwse kookboek bevat een verzameling van meer dan tweehonderd recepten die door de jaren verzameld zijn: recepten om groente, fruit en vlees te verwerken en te bewaren.

De precieze datum van het kookboek is niet bekend. Er zijn meerdere (in ieder geval twee) handschriften uit verschillende tijden.

In de recepten worden vaak vruchten genoemd. In het kookboek wordt veelvuldig gebruik gemaakt van appels, peren, pruimen en sleen (de vruchten van een sleedoorn), kweeën, kersen, morellen, mispels en kleinfruit, zoals aardbeien, frambozen, bessen en druiven en verder worden moerbessen, kornoeljes (boetels) en noten genoemd. Ook citroenen, sinaasappelen en abrikozen worden vermeld.

Appel- en perenrecepten komen veel voor in het kookboek. Appels gebruikte men voor appelvlaaij, appelpastij, appelkoekijs, liefelijke appelmelk, appelbrij, appelschuim en compote van appels. Peren voor peertaart en om te kandaleren*.

Kweeën werden weer gebruikt voor gelei, quēe brot, quēe beschuit en wit kweeënsap en druiven voor gelei, om in te maken en voor een alerhande pastij van fruit. En natuurlijk zijn er ook recepten om appels, peren en noten in te maken.

Welke soorten appels en peren gebruikte men? Op die manier kun je te weten komen welke rassen er in die tijd voorkomen. Bij veel recepten wordt geen ras genoemd, bij een aantal wel.

Zo is er een recept om Paradijsappels in te maken, en een om appelvlaaij van Gulderlingen te maken.

Lili Labouchere

*(Red.) Noel Chomel, M., Algemeen huishoude-lijk-, natuur-, zedekundig-, en konst-woordenboek. Deel 1.,2de druk, 1778, p. 336: CANDELISEEREN; Cansiatie; betekent eigenlijk de crijstalliseering van de zuiker, om de Candy-zuiker te maaken; maar men verstaat daar door ook dikwils het overtrekken van veelerei dingen, als wortels, zaaden, schillen, bloemen, enz. met zuiker, welke confectie genaamt worden. Zie CONFECTIE en CONFITUUREN. Hier worden waarschijnlijk geconfijte peren bedoeld.

Het Gronsvelder Klumpke

In 1985 is in *Grueles*, het blad van de historische vereniging van het Limburgse dorp Gronsveld, een artikel gewijd aan de fruitteelt in dit dorp. Hieruit is het volgende hoofdstuk over het Gronsvelder Klumpke, in Gronsveld Groéselder Kleumpke genaamd, overgenomen. Verteld wordt hoe het Gronsvelder Klumpke als mutant van de Eysdener Klumpke is gevonden.

De familie Bouchoms (Pieterke) had vroeger in de 'Daor' (nabij de 'Pryjekoûl') een groot weiland in pacht. In het jaar 1901 zijn er in dit weiland ongeveer 400 hoogstam fruitbomen aangeplant, waaronder: Eijsdener Kleumpkes, Rambours, Bellefleure en Sjerrenette (Sterappel). Met name de soort Rambours, uit Frankrijk afkomstig, was van zeer slechte kwaliteit en moest derhalve 'gegröffeld' (geënt, of geoculeerd) worden. Omdat het Eijsdener Kleumpke in die tijd (1917-1920) een kwalitatief hoog gewaardeerde appel was, heeft 'Janseke van de Sjlachter' (broer van Nikkela Jansen) de Rambours geënt met enten van het Eijsdener Kleumpke. Deze enten hadden vier knoppen (oüge), waaruit vier nieuwe takken groeiden. Meester Claessens maakte Bèr Bouchoms erop attent dat er aan een boom kleumpkens groeiden die veel roder van kleur waren dan de doorgaans grijzere Eijsdener Kleumpkes. Het merkwaardige was dat slechts aan een tak deze (nieuwe) bloedrode appels groeiden, terwijl de overige appels alle kenmerken van het Eijsdener Kleumpke vertoonden. Een echte verklaring is nooit gegeven, maar men houdt het op een spontane mutatie, een speling van de natuur. Vooral door de mooie rode kleur zou deze 'nieuwe' appel op de markt zeker een kans maken. In overleg met Ir. Van der Kroft (Rijkslandbouwconsulent) werd aan de nieuwe appelsoort een officiële naam gegeven. Men heeft nog gedacht aan 'Bouchoms Kleumpke' en 'Daor Kleumpke', maar mede op aandringen van Pieterke werd de appel uiteindelijk

'Groéselder Kleumpke' gedoopt. Later heeft zijn zoon Bèr een aantal bomen in een weiland op de 'Broonkweg' (bij de molen, richting Cadier en Keer) 'hergröffeld' met enten van het Groéselder Kleumpke. Er werden steeds enten gebruikt van takken, die diep donkerrode appels droegen. De resultaten waren erg bevredigend. Door meester Claessens zijn later vele enten van het Groéselder Kleumpke overgebracht op andere bomen en steeds brachten de bomen rode appels voort die in smaak en houdbaarheid constant bleven.

Een bijzonder voorval in de appelwei aan de Bronkweg wil ik u niet onthouden. In de oorlog viel er namelijk een granaat in dit weiland. Door de explosie sloeg een onderste tak van een Groéselder Kleumpke volledig weg. Merkwaardig genoeg groeiden na dit voorval aan de bovenste tak van deze boom opnieuw Eijsdener in plaats van Groéselder Kleumpkes. Dit toch wel bijzondere voorval trok destijds veel bekijks. Volgens Ber Bouchoms zou de gedeeltelijke onderbreking van de sapstroom in de onderste tak de oorzaak van de spontane mutatie kunnen zijn. Het Groéselder Kleumpke (ook Rood Klumpke of Sabot de Gronsveld genaamd) heeft naast zijn afwijking in kleur, een iets hogere vorm dan de Eijsdener Kleumpkes. Verder zijn er geen

waarneembare verschillen tussen beide soorten. De naam 'Kleumpke' hebben beide soorten te danken aan hun knobbelvormige vergroeiing ('t kleumpke) aan de steel (zie foto).

Door de economische en praktische voordelen van de laagstam voor de fruitteeler, verdwenen (en verdwijnen) de meeste hoogstambomen, waaronder ook de kleumpkes. Toch zijn er nog enkele telers die niet alle kleumpkes geroid hebben en de appels nog aanvoeren op de traditionele 'Kerstveilingen' te Gronsveld (o.a. Toine Jacobs uit Oost-Maerland). Tijdens deze veilingen stelen de Groéselder Kleumpkes nog altijd de show en op de appels wordt vaak het hoogste bod gedaan. Volgens vele erkende fruitkopers is het Groéselder Kleumpke nog steeds een delicatessen. Niet iedereen zal het bekend zijn dat het Groéselder Kleumpke nog altijd te koop is bij de boomkweker in de buurt. Wanneer u, en ik denk hierbij vooral aan particulieren, nog een geschikt plekje in de tuin of wei onbenut heeft, stel ik u voor: "plaant e Groéselder Kleumpke".

Pim van de Weerdt

In: *Uitgave van de stichting 'GRUELES'*, september 1985, 5e jaargang nr. 3, p. 127-129.

Wat zijn griffels en wat is griffelenten?

Kwekers hebben heel veel eigen jargon. Tenslotte hebben ze een eeuwenoud beroep, net zoals de scheepvaart, de veehouderij enz. en dan ontstaat zulk eigen taalgebruik.

Het woord griffel betekent ent. Enten is het aan elkaar laten groeien van delen van vruchtbomen of rozen of andere houtige gewassen. Dat is dus iets anders dan stekken. Een stek is een stuk van een plant waaraan eigen wortels moeten groeien. Een griffel of ent is een losgesneden stuk

van een tak die vast moet groeien op het afgesneden vlak aan een andere boom of tak van een boom of struik die beworteld is. Als die tak even dik is als de ent, kan de vaste tak onder dezelfde hoek worden ingekort en kunnen de snijvlakken op elkaar worden 'geplakt'. Dat heet dan plak-enten of copuleren. De levende laag onder de bast moet dan precies op elkaar aansluiten om beide delen goed aan elkaar te laten groeien.

Er zijn meer manieren om te enten,

bijvoorbeeld als de ent smaller is dan de onderstam. Bij het kroonenten bijvoorbeeld wordt een entje onder de bast van de vaste tak geschoven. Bij het vastmaken worden entwas, raffia, elastiek en dergelijke gebruikt.

Enten wordt ook wel eens veredelen genoemd, ook zo'n jargonwoord.

Jan Veel

Kun je pitten van pruimen meekoken?

Nu heb ik eens gehoord dat je de pitten van pruimen niet mee mag laten koken. Is dat zo?

De kernen van de pitten van alle steenvruchten (pruimen, amandelen, kersen en perziken) zijn giftig. Ze bevatten een kleine hoeveelheid amygdaline, dat bij contact met water omgezet wordt in waterstofcyanide (=blauwzuur). Een

kwart gram daarvan is dodelijk, een pijnlijke en nare dood.

Het algemene advies is daarom om nooit rauwe kernen uit pitten van steenvruchten te eten.

Blauwzuur ontstaat echter pas als de pit geplet wordt en de kern met water in contact komt. Na het eten van de kernen kan zo dus blauwzuur ontstaan als de kern door ontleding open komt en bij toevoeging van speeksel en ander lichaamsvocht de omzetting in het lichaam kan plaatsvinden.

Blauwzuur veroorzaakt dat het hemoglobine in het bloed zijn zuurstofbindende eigenschap verliest en zo zijn functie om zuurstof door het lichaam te transporteren. De pitten kunnen ook ontleden door ze langere tijd te weken in water van 25°C. Ook dan kan blauwzuur vrijkomen. Blauwzuur is ook vluchtig en verdampt

dus snel. Na verhitten van de kernen is er weinig risico meer. Als de hele vrucht gekookt wordt, blijven de pitten meestal heel en is ook geen gevaar, omdat maar weinig blauwzuur vrijkomt dat dan ook nog verdampt.

Bij de verwerking van steenvruchten tot distillaten kan het kankerverwekkende ethylcarbonaat gevormd worden. Het is daarom belangrijk dat de distillateurs zich dit realiseren en daarom goed opgeleid zijn en begeleid worden.

Blauwzuur zit trouwens niet alleen in steenvruchtpitten, maar ook in pitten van pitvruchten, zoals appel en peer, maar in zulke kleine hoeveelheden dat je er wel heel veel van moet eten voordat je daar iets van merkt. Het per ongeluk doorslikken van wat appelpitten is geen probleem, zeker als je ze niet kauwt.

Zijn suikers in fruit gezonder dan toegevoegde suiker in gerechten?

Het is een fabel om te denken dat de suikers in fruit gezonder zijn. Het lichaam maakt geen onderscheid tussen van nature aanwezige suikers en toegevoegde suikers. Suikers uit fruit en toegevoegde suikers (kristalsuiker of in producten als frisdrank, koekjes en snoep) bestaan allemaal uit dezelfde bestanddelen: glucose, fructose of een mengsel daarvan. Alle soorten suiker worden door het lichaam op dezelfde manier verwerkt. Zodra suiker in het lichaam

wordt opgenomen, maakt het niet uit of het van een appel of van een soft drink komt. Fruit is gezond, omdat er goede voedingsstoffen in zitten, zoals vezels en vitamines. Toegevoegd fruit verteert sneller waardoor het suikerpeil in het bloed sneller stijgt en waardoor je na het eten al sneller weer trek krijgt. De vezels in fruit zorgen ervoor dat je langer een verzadigd gevoel hebt. En als de bloedsuikerspiegel al hoog is, wordt de suiker al snel omgezet in vet.

Verslag Studiedag

Hoogstamfruitbomenbrigade Renkums Beekdal

Donderdag 24 november 2016 hebben de leden van de Hoogstambrigade een vervolgcursus gehad over de aanleg en het onderhoud van een hoogstamboomgaard. Deze cursus werd wederom gegeven door 'Good old' Marten Pelleboer. Marten is een expert op het gebied van het zien van een boomgaard als een samenhangend ecosysteem. Zie ook het boek *Ziekten en plagen... natuurlijk bestrijden*, waar hij medeauteur van is. Zowel de theorie als de praktijk van dit ecosysteem is uitgebreid aan de orde geweest in onze hoogstamboomgaard die in een niet alleen natuurlijke, maar ook heel bedrijvige omgeving, namelijk het informatiecentrum en educatie-erf Renkums Beekdal, gelegen is, aan de rand van de Renkumse Beken aan de Nieuwe Keijenbergseweg te Renkum. Zie ook: www.renkumsbeekdal.nl

Een nog jonge Hoogstambrigade stelt zich voor een al langer bestaande boomgaard verder te ontwikkelen tot een integraal onderdeel van een 'educatie-erf', waar bezoekers kunnen worden geïnformeerd over ontwikkelingen in de fruitteelt, zowel over de oudere hoogstamrassen als over kleinfruit, kruiden en voedselbos. Dit alles moet gebeuren in een ecosysteem met een grote

biodiversiteit waarbij zoveel mogelijk via een natuurlijk evenwicht biologisch gewerkt wordt.

Het ging om een tweede bijeenkomst waarin we met begeleiding van Marten Pelleboer en zijn collega Pieter Wielinga aan de hand van een reeds in concept geschreven beleidsplan en vooraf gestelde vragen aan de slag gingen. Twee jaar eerder was Marten ook onze gast tijdens een werkdag waar we vooral geïnstrueerd werden in het snoeiwerk. De enthousiasmerende, inspirerende en dus motiverende inbreng van Marten dwingt je ertoe zelf na te denken over waar je naar toe wilt. Daarbij is van belang dat ook de Stichting nog jong is en dus zoekende. Het beleidsplan dat voor lag werd door Marten omarmd waarna het vervolgens tot een praktische invulling kwam met vragen als: "Hoe richt je een aan bedreigingen blootstaande boomgaard in? Hoe bewerk je de ondergrond? Welke rassen zijn het meest geschikt voor deze omgeving? Wat moet je doen aan zaken als grondonderzoek, maai-beheer, gewasbescherming, etc.?" Kernwoorden hierbij zijn biodiversiteit, duurzaamheid, educatie en informatie." Kortom, een uitdaging die er mag zijn. Marten, bedankt en als

Marten Pelleboer vertelt waar te snoeien.

je gezondheid het toelaat willen we graag volgend jaar nog weer van je kennis, kunde en ervaring gebruik maken.

Willem Jan Nuismer en Charley Erkens,
Stichting Renkums Beekdal

Achterstallig onderhoud bij hoogstambomen

Otto Vloedgraven is al 20 jaar beroepsmatig aan de slag met het snoeien van hoogstambomen, zowel oude als jonge bomen. Nog langer is hij al bezig met kennisontwikkeling over het snoeien van hoogstamfruit. Hij merkte al vroeg dat veel van wat er in boeken en cursusmappen over het snoeien staat, onvolledig en vaak te theoretisch is. Daarom is hij al 15 jaar actief met het geven van cursussen en instructie, dat laatste vooral aan vrijwilligers. Ook heeft hij een grote bijdrage geleverd aan de praktische snoeiverhalen in het *Handboek Hoogstamfruit*. Dit artikel is gebaseerd op de cursus Achterstallig Onderhoud die hij in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld en op diverse locaties heeft gegeven.

Waarom achterstallig onderhoud wegwerken?

Bij veel cursussen snoeien van hoogstamfruit komt het onderwerp achterstallig onderhoud aan de beurt. Sinds de jaren zestig en zeventig zijn veel hoogstamboomgaarden uit productie genomen en verdwenen.

De overgebleven boomgaarden, vooral boerenboomgaardjes zijn vaak verwaarloosd. En dat is jammer, want hoogstambomen en boomgaarden zijn prachtige elementen in een landschap en kleden vaak een boerenerf ook heel mooi aan.

Het heeft dus waarde om oude hoogstambomen zo lang mogelijk behouden. Vaak gaat het bij cursussen dan om vormherstel van de boom of het maken van een nieuw model.

Het belangrijkste vind ik het echter het veilig, makkelijk en efficiënt de boom kunnen snoeien, zowel bij het wegwerken van achterstallig onderhoud zelf als bij snoeien in de toekomst. Daarnaast vind ik het ook belangrijk dat de bomen zo vitaal mogelijk moeten blijven. Het maken van makkelijke en veilige ladderzetten en het revitaliseren van de fruitboom is essentieel voor mij bij de aanpak van achterstallig onderhoud. Hieronder leg ik uit hoe dat in de praktijk werkt. Daarbij richt ik mij vooral op appels en peren, hoewel de basisprincipes ook gelden voor bijvoorbeeld pruimen.

1. Instructie achterstallig onderhoud.

2. Dijkmanszoet met heel veel reactiehout (veel hangend vruchthout gesnoeid), dus veel nieuw werk na het opknappen.

Uitgangspunten bij wegwerken achterstallig onderhoud

- makkelijk bereikbare en veilige ladderzetten
- evenwicht tussen groei en bloei herstellen of bewaren
- niet teveel reactiehout: later minder onderhoud
- evenwicht maken tussen kroongrootte en gesteltakken
- zo gevuld mogelijk, maar toch luchtige kroon
- wegwerken in aantal jaren

Stappenplan bij achterstallig onderhoud

Er zijn bij het wegwerken van achterstallig onderhoud een aantal onderdelen te onderscheiden. Sommige zaken zoals het maken van ladderzetten, hout binnenin de boom en dood en erg ziek hout verwijderen doe je sowieso als je begint met opknappen. Maar vaak kun je ook sommige andere onderdelen tegelijk aanpakken. Maar dat vraagt wel goed inzicht in welk percentage hout je waar weg kunt halen zonder dat je teveel reactiehout veroorzaakt.

Er zijn een aantal stappen/onderdelen bij het achterstallig onderhoud te onderscheiden:

1. vrijmaken van ladderzetten
2. hout binnenin de boom eruit
3. dood en erg ziek hout eruit
4. zuigers en gesteltakken uit de kroon groeiend weghalen
5. dubbele en kruisende gesteltakken weg
6. vruchthout uitdunnen en vervangen

Ladderzetten maken

Essentieel bij opknappen van hoogstambomen is het maken van ladderzetten. Ladderzetten zitten/komen in

3. Vrij gesnoeide ladderzet.

de buitenkant van de kroon: tussen gestel- en vruchthout. De ladder zit bovenin stevig tegen gesteltakken aan, het liefst in een soort vork, en altijd naar het midden van de boom gericht (zie foto 3).

Staand op de ladder op verschillende hoogtes in de kroon heb je goed zicht op welke takken het best in de kroon passen en welke niet. Doordat je relatief in de buitenkant van de kroon staat, kun je ook makkelijker dikke takken of zuigers naar buiten uit de kroon werken. Tenslotte kun je zowel goed het vruchthout beoordelen op vitaliteit als in de zomer fruit plukken.

Makkelijke en veilige ladderzetten zijn niet alleen handig tijdens het wegwerken van het achterstallig onderhoud, maar zeker ook in de jaren erna bij het reguliere onderhoud en zeker ook voor het fruit plukken.

Hout binnenin eruit halen

Al het hout binnenin de kroon mag eruit. Bijvoorbeeld het fijne hout dat op de hoofdsteltakken zit, maar ook gesteltakken die naar binnen groeien. Dat betekent dat de kroon aan de buitenkant gevuld is met vruchthout en binnenin leeg is (zie foto 4). Dat heeft het voordeel dat na regenval de kroon eerder droog is, minder vocht overblijft, en er dus minder ziektes (vooral schimmels) optreden. Ook zorgt meer licht in de kroon voor meer vitaliteit van het vruchthout. Tenslotte wordt het plukken ook makkelijker omdat er alleen maar vruchthout aan de buitenkant van de kroon zit.

Tenslotte heeft beginnen met het weghalen van het hout binnenin het grote voordeel dat het veel gemakkelijker is om weggesnoeide takken door de kroon op de grond te laten vallen, zonder dat ze blijven hangen en je ze alsnog uit de boom moet trekken.

Dood en ziek hout verwijderen

Dood hout wordt in principe verwijderd, maar soms laat ik het ook wel zitten als er meerdere hollen in zitten waar vogels in (kunnen) broeden. Soms zit in een dood stuk gesteltak een compleet spechtenhotel!

Ziek hout verwijderen kun je meestal niet rigoureuus doen, zeker niet als het om vruchtboomkanker gaat.

4. Het gat bovenin een kroon met bolvorm. Daar moet volgens mij ook de pet door kunnen worden gegooit!

Vaak zijn bijna alle takken aangetast, dus alles weghalen levert een hele kale boom op met een vreselijke berg reactiehout in het groeiseizoen daarop. Het is dan beter om het minst vitale zieke hout weg te halen en in de loop van de jaren erna geleidelijk zoveel mogelijk takken met vruchboomkanker te verwijderen. De noodzaak om het in één keer weg te halen is er ook niet, want de boom kan eigenlijk aardig goed met kanker in leven blijven!

5. Peer relatief te breed t.o.v. hoog, maar zo wel werkbaar.

Vormherstel van de boom

Bij vormherstel gaat het mij niet per se om een oude snoeivorm te herstellen of om een bepaald model te maken. Een aantal zaken zijn wel belangrijk:

1. de hoogte vooral praktisch bepalen
2. boven moet in principe de boom smaller zijn dan onder
3. niet te forse ingrepen in de winter
4. herstel evenwicht tussen kroon en gesteltakken

De gewenste hoogte bepaal je door hoe hoog je ladder is. Maar uitgaan van een kleine ladder kan wel een lelijke verhouding geven met weinig hoogte en veel breedte. Een bepaalde balans tussen hoogte en breedte is dan wel belangrijk.

Verder is het ook belangrijk om te zorgen dat een hoogstamboom boven smaller is dan onder. Dan krijg je een goede belichting van ook de onderste takken. Dat is bij oude bomen waar je vaak veel breedte bovenin hebt niet altijd mogelijk om te realiseren zonder dat je heel rigoureuze bovenin gesteltakken moet gaan inkorten. Dan kies ik meestal voor het uitdunnen van bovenliggende etages om zo meer belichting van onderliggende takken te krijgen. Levert dat te weinig op, dan voer ik het rigoureuze werk gefaseerd in een aantal jaren uit.

Bij vormherstel kan het soms om forse ingrepen gaan. Ik probeer die zoveel mogelijk te vermijden en zaag het liefst geen vitale gesteltakken dikker dan 10 cm weg in de winter. Dan is de boom namelijk in rust en kan de boom niet reageren op het weghalen van relatief grote delen van de kroon. Dat kan wortelsterfte tot gevolg hebben en meer risico op aantasting door schimmels en

6. Opknappen zonder rigoureuze terugkeer naar oude model.

zwammen en daarmee na een paar jaar het einde van de boom. Hele dikke gesteltakken haal ik daarom liever weg in het groeiseizoen, dan kan de boom het veel beter opvangen. Ook kies ik, als er nog wel een oude snoeivorm zichtbaar is, niet altijd om die te herstellen, want dat betekent heel veel snoeien en heel veel reactiehout (zie foto 6).

Bij verwaarlozing groeien de bomen veel in de breedte en hoogte en daardoor ontstaan relatief te lange gesteltakken. Vaak geeft dat in de loop van de tijd een te zware belasting en zorgt dat voor takbreuk, met name in combinatie met gaten in de takken. Dan is het bij het opknappen belangrijk om primaire gesteltakken te ontlasten. Dat kan door ze rigoureuze in te korten, het zogenaamde kandelaberen, maar ik geef vaak de voorkeur aan fors uitdunnen van de secundaire of tertiaire gesteltakken. Dat geeft ook ontlasting van de hoofdtak, maar tegelijkertijd blijft de kroonvorm behouden.

Vaak wordt geadviseerd om bovenin een boom te beginnen met opknappen. Maar dan kom je soms bij het vrijmaken van etages verkeerd uit (zie hieronder over uitdunnen gesteltakken). Ook is het niet handig omdat het het gemakkelijkst is om onderaan de ladder te beginnen. Het advies is waarschijnlijk bedoeld om takbreuk door vallende zware takken van boven te vermijden. Maar daar kun je beter voor zorgen door grote takken in delen te zagen of door ze binnenin door de kroon te laten vallen.

Uitdunnen/verwijderen gesteltakken

Bij een verwaarloosde hoogstamboom heb je vaak heel veel gesteltakken. Die moeten dan worden uitgedund. Essentieel daarbij is echter om niet in de eerste plaats naar de gesteltakken zelf te kijken, maar naar de buitenkant van de kroon, waar het vruchthout zit. Daar moet ruimte komen tussen vruchthoutetages en -takken. Van daaruit kijk je dan welke gesteltakken daarbij horen en welke je dus weg moet halen.

Begin altijd met de echt verkeerde gesteltakken: die naar binnen of teveel opzij richting andere gesteltakken groeien. Verder begin ik altijd onderaan in de kroon.

7. Onderaan beginnen met selecteren en uitdunnen gesteltakken.

Een kroonvorm met een zo laag mogelijke kroon vind ik mooier en ook handig met plukken. Uitgaande van de onderste etage met vruchthout kijk ik daarboven of er vruchthout teveel boven hangt en zo ja, dan snoei ik het weg. En dan kom ik automatisch bij een volgende etage uit en dan herhaalt zich het proces.

Soms zijn er door verwaarlozing heel veel nieuwe gesteltakken en moet je wel 2/3 weghalen. Dan haal ik echter

8. Ruimte maken tussen etages vruchthout.

9. Fijn vertakt hangend vruchthout bij Zoete Bloemee.

maar maximaal de helft (van de meest fout geplaatste takken) en doe de rest een jaar later. Dat geeft dus wel nog wat rommelige bomen na de eerste opknapbeurt (zie ook foto 6).

Uitdunnen/vervangen vruchthout

Bijna altijd heeft een verwaarloosde hoogstamboom teveel vruchthout dat ook deels niet meer vitaal is. Door minder vitaal vruchthout weg te halen komt er meer licht voor het overige vruchthout. Vaak moet je daar dan ook nog in uitdunnen. Dat geeft een betere belichting, wat gunstig is voor bloemknopvorming (zie foto 10).

Uitdunnen van vruchthout zorgt ook voor nieuwe scheuten overal in de kroon en dat nieuwe hout is belangrijk voor het revitaliseren van de hoogstamboom. Het is dus het beste om meer in het dunnere dan in het dikkere hout te zagen. Veel dikker hout wegzagen laat hele bossen met minder vitaal vruchthout zitten.

Vaak denkt men dat het hangende hout weinig vitaal meer is en dus verwijderd moet worden. Dat geldt

10A en 10B. Flink uitdunnen van vruchttakken geeft nieuwe scheuten en meer vitaliteit.

11. Vitale vruchttak van de Legipont met veel vruchtzetels.

echter niet in alle gevallen want bijvoorbeeld Sterappel, Zoete Bloemee en Brederode dragen goed op hangend hout (zie foto 9). Als je dat allemaal weghaalt gaan die rassen reageren met heel veel reactiehout en wordt het daarna lastig om die rassen nog weer rustig te krijgen.

Hoeveel hout eruit?

Een vraag die altijd gesteld wordt is over welk percentage hout je uit de boom mag snoeien. Ik hou een percentage aan tussen 10 en 40%. Welk percentage hangt af van een aantal factoren:

- vitaliteit van de boom
- aantal bloemknoppen
- snoeigevoeligheid ras
- tijdstip snoei

Dat snoeipcentage heeft betrekking op de hele boom. Heel veel zuigers bovenin de boom weghalen kan al wel in totaal 30% snoeihout opleveren en dus zou je moeten stoppen. Maar dat is niet nodig want die zuigers weghalen heeft weinig effect op de rest van de kroon. Eigenlijk zaag je in dat geval bovenin teveel weg en tegelijkertijd doe je te weinig aan het opknappen van de rest van de kroon. Beter is het dus voor de boom om overal te zagen en dan gefaseerd de zuigers verwijderen.

Ook is het belangrijk om meer dunnere dan dikkere gesteltakken te zagen. Hoe meer dikker hout, hoe meer kans op wortelsterfte en ook op gaten in de buitenkant van de kroon. Zagen in dunnere gesteltakken en in het vruchthout zorgt voor nieuwe scheuten op zoveel mogelijk plekken in de buitenkant van de kroon en dat geeft de meeste (herstel van) vitaliteit!

Vitaliteit boom

Bij een nog vitale hoogstamboom zul je soms relatief voorzichtig moeten snoeien om niet teveel reactiehout te krijgen, wat je alleen maar veel werk daarna bezorgt. Maar oude bomen kunnen ook weinig vitaal meer zijn door veel vruchtdracht en dan is veel snoeien juist belangrijk. Dat geldt bijv. voor de Gieser Wildeman. Daar is fors snoeien in het vele oude vruchthout noodzakelijk om weer nieuwe scheuten te krijgen en dat betekent meer dan 50% weghalen!

Weinig vitaliteit kun je zien aan geen nieuwe scheuten, dood hout, veel scheuten op de dikke gesteltakken of op de stam en bij vruchttakken aan kale stukken zonder

12. Goede bezetting van vruchtzetels met bloemknoppen.

vruchtzetels of vruchtzetels zonder levende knoppen. Let op bij met name snoeigevoelige peren: die kunnen na jaren zonder snoei nog heel vitaal zijn zonder dat ze nieuwe scheuten hebben (zie foto 11).

De vaak gehoorde opmerking dat je een weinig vitale boom juist voorzichtig moet snoeien in de eerste fase en dan kijken hoe die reageert, klopt dus niet. Voorzichtig snoeien geeft geen reactie en vervolgens weer met rust laten, helpt niets. Een stevige aanpak in het begin kan juist zorgen voor nieuw hout. Soms gebeurt het ook niet, maar dan weet je zeker dat de boom aan het afsterven is.

Hoeveelheid bloemknoppen

Snoeien doet groeien, dus bij wegwerken van achterstallig onderhoud kan een boom met veel reactiehout reageren. Als de boom na het snoeien echter veel vruchten gaat dragen, zal daar de meeste energie in gaan zitten en zal er minder reactiehout komen. Als er dus veel bloemknoppen te zien zijn tijdens het snoeien kan er relatief meer worden gesnoeid. Daarbij gaat het dus niet om het aantal vruchtzetels op vruchttakken, maar om de bezetting van dikke knoppen op de vruchtzetels (zie foto 12).

Snoeigevoeligheid fruitrassen

Er zijn grote verschillen bij fruitrassen in snoeigevoeligheid. Bij weinig snoeigevoelige rassen zoals Goudrenet of de Gieser Wildeman kun je in sommige situaties 40% snoeien zonder overmatig veel reactiehout te krijgen. Maar bij gevoelige rassen als Sterappel, Zoete Bloemee, Dijkmanszoet, Brederode of Suikerpeer moet je dan hooguit 20% van de takken weghalen. In onderstaande tabel staat de snoeigevoeligheid van een aantal bekendere rassen vermeld.

Tijdstip snoei

Achterstallig onderhoud werk ik het liefst weg in het vroege voorjaar, bijvoorbeeld in april. Dan is er al meer leven in de boom en kan de boom de wonden beter afsluiten dan in de winter. Ook is de groei van reactiehout een stuk minder naarmate je later in de winter snoeit. Daarentegen kun je weinig vitale oude bomen dus beter wel vroeg in het winterseizoen snoeien omdat

Snoei-gevoeligheid	Sterk	Redelijk	Matig	Weinig
Appel	Zoete Bloemee Sterappel Dijkmanszoet	Notaris Gravensteiner Groninger Kroon Cox Orange Pippin	Dubbele Bellefleur Zoete Campagner Bramley's Seedling Jonathan	Goudrenet Ingrid Marie Lombarts Calville Glorie van Holland
Peer	Saint Remy Brederode N-H 'se Suikerpeer	Legipont Clapp's Favourite Conference Juttepeer	Zwijndr. Wijnpeer Ijsbout Kruidenierspeer Williams Bon Chrétien	Gieser Wildeman Franse Wijnpeer Kleipeer

13. Na het uitdunnen van het reactiehout zijn schuin staande en kleinere scheuten overgebleven, die nieuwe vruchttakken kunnen worden.

je juist veel groeireactie wilt. Dat geldt ook voor de snoei van jonge bomen: daar wil je juist zoveel mogelijk groei(reactie)!

Correctie hergroei

Na de eerste snoeibeurt kan het gebeuren dat er heel veel reactiehout verschijnt. Dat gebeurt vooral op plekken waar dikke vitale gesteltakken zijn weggezaagd (zoals zuigers). Dat is op zich geen probleem maar dan moet je wel corrigeren in het seizoen erop. Dat kan door de scheuten weg te trekken in de vroege zomer (eerste helft juli) of door selectief in de daaropvolgende winter scheuten weg te knippen. Snoei dan bijvoorbeeld 50%, en met name de steilste en hardst groeiende. Van de overige kan vaak ook een deel gebruikt worden om uit te laten groeien tot nieuwe vruchttakken.

Ik noem de scheuten die verschijnen na het snoeien altijd reactiehout. De meeste mensen noemen het waterlot, maar waterlot is eigenlijk alleen reactiehout dat binnenin een boom groeit en door het weinige licht slecht verhout is en dus relatief slap en waterig gebleven is.

Snoeitechniek en gereedschap

Bij achterstallig onderhoud is het belangrijk om bij het werk op een aantal dingen te letten. Zorg allereerst voor goed en scherp gereedschap. Dat is het halve werk. Koop liever een dure snoeischaar van bijvoorbeeld het merk Felco want die gaat wel een heel leven mee. Er zijn tegenwoordige hele scherpe

14. Korte snoeizaag.

boomzagen te koop (soort pistoolzagen, meestal van Japanse makelij). Daarmee zaag je heel makkelijk dikke gesteltakken.

Zelf gebruik ik voor het meeste werk een korte stokzaag: die is te gebruiken als gewone zaag, maar heeft net een halve meter meer bereik, wat in de praktijk heel handig werkt.

De lange stokzaag is heel handig om vanaf de grond hout binnenin de boom te zagen en om er ladderzetten mee vrij te maken. Maar de verleiding is groot om nog veel meer daarmee vanaf de grond te snoeien. Dat is echter niet verstandig: het zicht op de positie van takken en vitaliteit is veel slechter vanaf de grond dan van dichtbij op de ladder!

Verder vraagt snoeitechniek ook aandacht: dikke takken afzagen in delen en met behoud van takkraag om uitscheuren te vermijden. Grote zuigers dus in delen uit de boom halen. Vaak is het handiger om binnendoor de afgezaagde takken laten vallen.

Ladders

Bijna alle hoogstameigenaren en -vrijwilligers gebruiken meerdelige aluminium-ladders. Ikzelf gebruik nog de ouderwetse 1-delige fruitleren. Daarvan heb ik er ook altijd meerdere bij me in verschillende lengtes. Als je de techniek van lopen met die ladders onder de knie

15. Gevaarlijke plaatsing van de ladder.

hebt, zijn ze heel praktisch in het gebruik: je loopt zowel bij het snoeien als het plukken met de ladder van de ene naar de andere ladderzet en zo de boom rond, zonder dat je ze hoeft in of uit te schuiven.

Plaatsing van de ladder is heel belangrijk voor de veiligheid: altijd naar het midden van de boom gericht en in de buitenkant van de kroon. Dus niet dwars op de groeirichting van een gesteltak zetten, want stel dat daar door een gat een zwakke plek zit, dan breekt die tak makkelijker (zie foto 15). Beginnende snoeiers hebben vaak de neiging om de ladder tegen zo dik mogelijke takken midden in de kroon te zetten (zie foto 16). Dan wordt het snoeien van de buitenkant met het vruchthout echter lastiger en ook gevaarlijker: je kunt slechter bij het te snoeien vruchthout en de dunnere gesteltakken en staat vaker omgekeerd op de ladder. Uit ervaring blijkt dat bij appelbomen een vork met gesteltakken van 4 cm dikte al sterk genoeg is. Belangrijk is wel om de ladder dan niet te schuin te plaatsen.

Met een ladderzet binnenin de kroon is soms ook de verleiding groot om een gesteltak met vruchthout die over een etage hangt, in één keer helemaal weg te zagen, in plaats van het onderste deel van het vruchthout ervan weg te snoeien (dat zit namelijk buiten snoeibereik) en zo ook licht op de onderliggende etage te creëren.

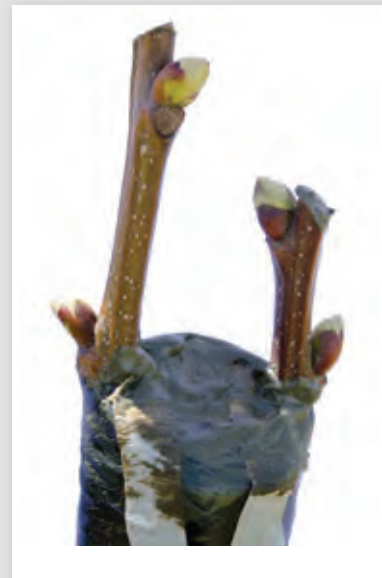
16. Ladderzet teveel binnenin de kroon. Beter in de vork rechts. Daar is gestel dunner, maar stevig genoeg.

Ter afsluiting

Uit bovenstaand verhaal blijkt wel dat er bij het achterstallig onderhoud van hoogstamfruitbomen veel om de hoek komt kijken. Het is niet gemakkelijk om te zorgen voor een vitale boom die nog jaren meekan en die makkelijk en veilig is te onderhouden, zonder al te veel werk. Dat hangt af van veel factoren: welk ras, mate van vitaliteit, tijdstip snoei, etc. En je moet veel zaken tegelijk of gefaseerd uitvoeren en in de gaten houden: vormherstel, weghalen en/of uitdunnen gesteltakken, uitdunnen en/of weghalen weinig vitaal vruchthout. Een goede uitvoering vraagt dus veel ervaring en deskundigheid. Daarom adviseer ik hoogstameigenaren ook om het achterstallig onderhoud van hun bomen niet zelf te gaan leren (een eenmalige actie), maar door een ervaren hoogstamsnoeier te laten uitvoeren. Dan hoeven ze daarna alleen maar het gewone onderhoud te leren en kunnen daarvoor bijvoorbeeld een cursus volgen. Nog efficiënter is het om samen met een ervaren snoeier de eigen opgeknapte bomen te leren snoeien.

Otto Vloedgraven

Het voorjaar is een geschikte tijd om fruitbomen om te enten

De maanden april en mei zijn geschikt om fruitbomen waarvan het fruit niet zo bevalt om te enten met een ander ras. Dit is namelijk de periode dat de bast gemakkelijk van het hout loslaat. De techniek van het kroonenten is eigenlijk heel eenvoudig en ook een ongeoefende liefhebber kan die met succes uitvoeren.

Kroonenten wordt vooral toegepast als de stam of takken te dik zijn om er andere entmethoden zoals spleetenting op uit te voeren. De kroonenting lukt gemakkelijker, maar deze is kwetsbaar voor uitwaaien, omdat de ent slechts tussen bast en stam geplaatst is. De enten moeten daarom goed vastgebonden worden.

Het is belangrijk om de enttwijgen (het 1-jarig hout knippen in de winter) goed te bewaren op een koele plaats bij voorkeur in vochtig zand.

Werkwijze

De stam van een jonge boom of een forse tak wordt op de gewenste plaats afgezaagd en glad bijgesneden met een scherp snoei- of entmes. Op de entplaats wordt een langwerpige verticale insnede in de schors van de stam of tak gemaakt. De ent wordt van onderen langs één kant schuin, vlak en scherp afgesneden. De schors van de stam of tak wordt voorzichtig wat naar buiten gebogen en de ent wordt er ingeschoven. Als twee of drie ogen

zichtbaar blijven is dit voldoende. Vaak worden aldus 2, 3, 4 of zelfs meer enten in eenzelfde stam geplaatst, al naar gelang de dikte van de stam of de tak. Niet alleen om meer kans op slagen te hebben, maar ook om de wond sneller te laten overgroeien. Het geheel wordt met rekbare tape goed dichtgebonden en met entwas of boombalsem afgedekt.

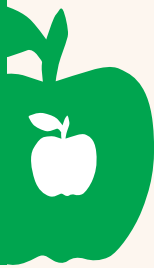
Zelf heb ik als bindmateriaal wel eens met succes repen van een stukgesneden oude binnenband van een fiets gebruikt.

Jan Veel

Oproep

Wilt u uw juiste e-mailadres doorgeven aan de secretaris?

Het doel hiervan is dat we u een uitnodiging kunnen sturen voor activiteiten met fruit die we in uw omgeving willen organiseren, zoals een snoeicursus, excursie of lezing.

Cursussen 2017 in de Fruithof te Frederiksoord

Zaterdag 18 maart: Snoeien leifruit
Zaterdag 26 augustus: Zomersnoei appels en peren
Zaterdag 9 september: Pruiemensnoei

Voor informatie en opgave: zie achterzijde van dit blad.

Zaterdag 8 april:

Algemene ledenvergadering NPV. Plaats: Fruithof Frederiksoord.

Tijd: 9.30-12.30 uur. Lunch: 12.30-13.30 uur. Middagprogramma vanaf 13.30 uur.

Voor verdere informatie zie NPV-nieuws verderop in dit blad en de website: www.npv-pomospost.nl

Zaterdag 13 en zondag 14 mei: Lentefair in de Tuinen van Frederiksoord, Majoor van Swietenlaan 1b, Frederiksoord. Georganiseerd door het Dagblad van het Noorden. De NPV is aanwezig met de promotiecaravan.

Zaterdag 18 maart: Open entdag van de Vrienden van het Oude Fruit in recreatiecentrum Flinkboskje, 8584 WV Hemelum (Fr). Voor nadere informatie zie: www.vriendenvanhetoudefruit.nl
Informatie Aafke Meinesz, e-mail: a.f.meinesz@ziggo.nl

Zaterdag 29 april Betuwse Bloesem Fietstocht. 12^e Betuwse Bloesemfietstocht. Start Pitch & Putt in Maurik. Start vanaf 9.30 tot 11.30 uur.
Informatie, e-mail: www.betuwsebloesemfietstocht.nl

Zaterdag 18 maart: Snoeicursus Hoogstamfruitbomen in Elburg.
Informatie/aanmelden:
Heim Nagelhout, e-mail: h.nagelhout@planet.nl

Individueel af te leggen bloesemtochten vanuit Buren (Betuwe).
Bloesemwandeltocht: Klompenpad bloesemtocht 10/13 km.

Zaterdag 25 maart: Snoeicursus van de NPV in de boomgaard Menweg 4, Eexterveen. Voor nadere informatie zie NPV-nieuws verderop in dit blad.

Bloesemfietstochten:

- Betuwse kersentocht 58 km
- De Pontjes rond 39 km
- Bloesemtocht door de boomgaarden 50 km
- Rondje Buren 35 km

Zaterdag 9 september: Vooraankondiging open dag kwekerij De Baggelhof te Terheijl van 10.00-17.00 uur.

Informatie, e-mail:
www.burensta.d.nl/site/bloesemtocht

Bloesemtochten

Zaterdag 8 april: 56^e Bloesemtocht IJsselstein. Afstanden: 20 km, 15 km, 10 km en 5 km.
Startlocatie gebouw muziekvereniging Excelsior Paardenlaan, 1 3401 RB IJsselstein (UT).
Informatie Benschop's Bloesem: tel. 030-688 57 75 of e-mail: fransenlouse@caiway.nl

Mobipers pelt walnoten. De machine die de walnoten kraakt en pelt heeft het maar druk. Breng ons je walnoten en ruil ze om tegen heerlijke goudgele walnootolie. Adres: Retsezijsstraat 6, 4011 JP Zoelen.
Openingstijden: iedere werkdag van 08.00-16.00 uur, zaterdag van 09.00-10.00 uur tot 21 april 2017.

Woensdag 19 april: Bloesemtocht Leerdam.

Startlocatie wijkpaviljoen Patrimonium Jeekelstraat 40A, 4142 AC Leerdam (ZH).
Afstanden: 25 km, 20 km, 15 km, 10 km en 5 km. Organisatie: Wandelsportvereniging Prins Bernhard. Informatie: tel. 0345-61 11 58, e-mail: p.drunen60@upcmail.nl

Tentoonstelling Botanische kunst, Fruit in Beeld

Het Fruitteelmuseum toont vanaf zaterdag 1 april 2017 tot en met zaterdag 24 februari 2018 een nieuwe wisseltentoonstelling die zeer de moeite waard is. De Vereniging van Botanisch Kunstenaars Nederland, opgericht in 2006, heeft speciaal voor het Fruitteelmuseum fruit getekend.

Locatie: Fruitteelmuseum, Annie M.G. Schmidtsingel 1, 4421 TA Kapelle.
Entree € 6,00 Museumkaart en ICOM houders gratis.
Inlichtingen: www.fruitteelmuseum.nl of tel.: 0113-34 49 04 (tijdens de openingsuren).

Zaterdag 22 april: Jubileumeditie Rode Kruis Bloesemtocht.
Deze eendaagse wandeltocht wordt voor de 25^e keer gelopen. Afstanden van 8 tot 40 kilometer. Op de vrijdagavond voorafgaand aan de tocht wordt ook weer een bloesemrun over een parcours van 11 kilometer georganiseerd.
Informatie, e-mail: www.rodekruisbloesemtocht.nl

biologische hoogstamboomkwekerij

De Sterappel

Veel oude
fruitboomrassen
Ook grotere
maten verkrijgbaar

Wij zijn geopend van november t/m april
vrijdag en zaterdag van 9.00-18.00 uur

Kees van Leeuwen
Weiweg 7, 4064 CJ VARIK

telefoon: 06 219 540 18

telefax: 0344 652754

e-mail: sterappel@versatel.nl

bezoek onze website: www.desterappel.nl

Boomkwekerij

ten Elsen

Wij zijn gespecialiseerd in
Fruitbomen,
Erf- en landschapsbeplanting,
en de aanleg en het onderhoud
hiervan.
Ook kweken wij duurzaam
onder milieukeur.

Boomkwekerij ten Elsen
Kempersdijk 50 - 7161 RG NEEDE
www.tenelsen.nl - info@tenelsen.nl
0545-293065 / 06-12239168

**VRUCHTBOOMKWEKERIJ
HOVENIERSBEDRIJF
AUKE KLEEFSTRA**

grootste sortiment vruchtbomen van Nederland
alles voor uw eetbare tuin

projecten stadslandbouw en -boomgaarden

vakkundig advies, aanplant en snoeiwerk

Bezoekadressen:
Fryslân:
Boskwei 3 (Bosweg)
9262 SX Sumar

Zuid-Holland:
Floreslaan 3
3131 NA Vlaardingen

Voor openingstijden en meer informatie:

WWW.VRUCHTBOOM.NL

**Roel Huistra
ecologisch hovenier**

**aanleg en onderhoud van
boomgaarden en boerenerven**

Zeerijp (GR) 06-13505045
rmhuistra@gmail.com

VRUCHTBOMEN EN KLEINFRUIT

biologisch - dynamische
KWEKERIJ
DE VROLIJKE NOOT

Oosterbutenweg 2
8351 GH Wapserveen
tel / fax 0521- 321580
www.devrolijkenoot.nl

NL-BIO-01
skal 6148

verkoop van november tot mei
vrijdag en zaterdag van 9.00 - 17.00 uur
overige dagen op afspraak

Verkeerde onderschriften bij foto's artikel over de bloedluis

In het artikel van Marten Pelleboer over 'De bloedluis' (Ziekten en Plagen) in het winternummer van 2016, stond op pagina 32 bij twee foto's een verkeerd onderschrift. Het ene onderschrift moest zijn 'Larve van lieveheersbeestje met bloedluis' en het andere 'Bloempot met stro voor oorwurmen'.

De redactie

Larve van lieveheersbeestje met bloedluis.

Bloempot met stro voor oorwurmen.

De taxuskever

De taxuskever.

Wanneer wij van plan zijn om een nieuwe aanplant fruit aan te leggen, moeten we ons afvragen of er geen insecten in de grond aanwezig zijn die de jonge aanplant zouden kunnen aantasten. Mijn gedachten gaan dan onder andere uit naar de taxuskever, ook wel snuitkever of druivenhaantje genaamd. Deze kever kan in kleinfruit veel schade aanrichten, niet zozeer bovengronds – er is wat vraatschade aan bladeren – maar vooral in de grond kunnen larven van de taxuskever nog grotere schade aanrichten.

De schade door de volwassen taxuskever wordt gekenmerkt door typische ronde hapjes die meestal uit de randen van de bladeren worden weggevreten. De kevers zijn in staat om ook door zijnerf en hoofdnerf te bijten. Bij frambozen vreten ze liefst aan de bloem, met misvormde vruchten tot gevolg. Daarnaast is vraat door larven aan het wortelgestel (van vooral jonge planten) oorzaak van heel wat plantuitval en productieverlies in kleinfruit en sierteelt. Op het moment dat deze schade wordt vastgesteld, kan deze al zover gevorderd zijn dat de aanplant niet meer te redden is.

Levenscyclus

De taxuskever heeft meestal één generatie per jaar, waarbij de overwintering gebeurt als larve. Overwinterende kevers kunnen al zeer vroeg in het voorjaar (april-mei) de ei-leg hervatten. De volwassen kevers van de overwinterende larven verschijnen volop gedurende de maanden juni-juli en beginnen dan twee tot drie weken lang elke

dag eitjes af te leggen. Een volwassen kever kan tot 300 eitjes leggen. Na een drietal weken komen de jonge larven uit de eitjes. Er worden vijf larvestadia doorgemaakt, terwijl de larven zich voeden met de wortels van planten. Tijdens de eerste drie larvestadia (najaar en vroege voorjaar) is de vraatschade voornamelijk aan jonge wortels, vanaf het begin van het vierde stadium treedt vraatschade op aan de grotere wortels. Als de bodemtemperatuur voldoende daalt, gaan de larven tijdelijk in

winterrust. Hebben we een ‘zachte’ winter dan gaat de vraat gewoon verder. Na een fase van verpoppen in een aarden omhulsel komen we vervolgens terug bij het begin van de cyclus met nieuwe volwassen kevers.

Bestrijding

Bestrijding is mogelijk met aaltjes en een bekend middel is Pireco, een natuurlijk product.

Preventief kun je frambozen, bramen en aardbeien beter NIET combineren, want zij behoren tot dezelfde plantenfamilie (rozenfamilie) en de kans op aantasting door de taxuskever wordt dan groter.

Een goede bodemstructuur en voldoende biodiversiteit verhogen de kans op aanwezigheid van de natuurlijke vijanden van de taxuskever (vogels, loopkevers, egels, spitsmuizen en mollen). Taxuskevers houden niet van het omwoelen van de grond. Kippen kunnen bij de bestrijding helpen.

*Marten Pelleboer,
Oud-fruitteiler*

De larven van de taxuskever.

Fruitteelt in een Engels dorp een halve eeuw geleden

Recent is in Nederlandse vertaling het boek *Akenfield*, geschreven door Ronald Blythe, verschenen. Het vertelt het verhaal van een klein dorp in het zuidoosten van Engeland. Het boek is grotendeels gebaseerd op de gesprekken die de schrijver gevoerd heeft met bewoners van zijn woonplaats, het dorp Charsfield in het graafschap Suffolk. Hij gaf het de titel *Akenfield*, omdat er eiken (Acen is oud-Engels voor eiken) voor zijn huis stonden. Mensen uit het hele dorp komen gedurende de winter van 1966/67 aan het woord. Met toestemming van de uitgever volgt hier een deel van hoofdstuk 12. Hierin staan de verhalen van een fruitteeltbedrijf en een medewerker ervan. Iedereen die wil weten hoe de plattelandswerkelijkheid een halve eeuw geleden was, heeft veel meer aan een boek als dit dan aan het doorspitten van allerlei grondige sociologische onderzoeken. Hoewel de in het boek genoemde fruitrassen in Engeland verschillen met die bij ons een halve eeuw geleden in zwang waren, is de leef- en werksituatie heel herkenbaar.

Jan Veel

De fruitkwekers

Adam was gebonden, gebonden aan een eed, Vierduizend winters vond hij niet te lang; en alles om een appel, een appel die hij nam, zoals de priester uit zijn boek dat weet.
Anoniem, *Bless the Time the Appil was Taken*, vijftiende eeuw.

Dagboek van de fruitoogst van Akenfield

16-20 juni Kruisbessen geplukt. De voornaamste varianten die in het dorp worden gekweekt, zijn: *Careless*, *Leveller* en *Golden Drop*, al komt de laatste alleen in de tuinen van arbeiderswoningen voor.

21 juli *Laxton* pruimen.

1-7 augustus De belangrijkste pruimen geplukt. Het betreft de volgende soorten: *Early Rivers* (die als het lekkerst worden beschouwd), de *Yellow* en *Purple Pershores*, *Czars* (voornaamste inmaakpruim), *Warwickshire Droopers* (beste pruim voor jam).

1-21 augustus Zwarte bessen geplukt. Het betreft de soorten *Boscrop*, *Wellington*, *Mendip Cross* en *Baldwin*.

15 augustus Appels geplukt.

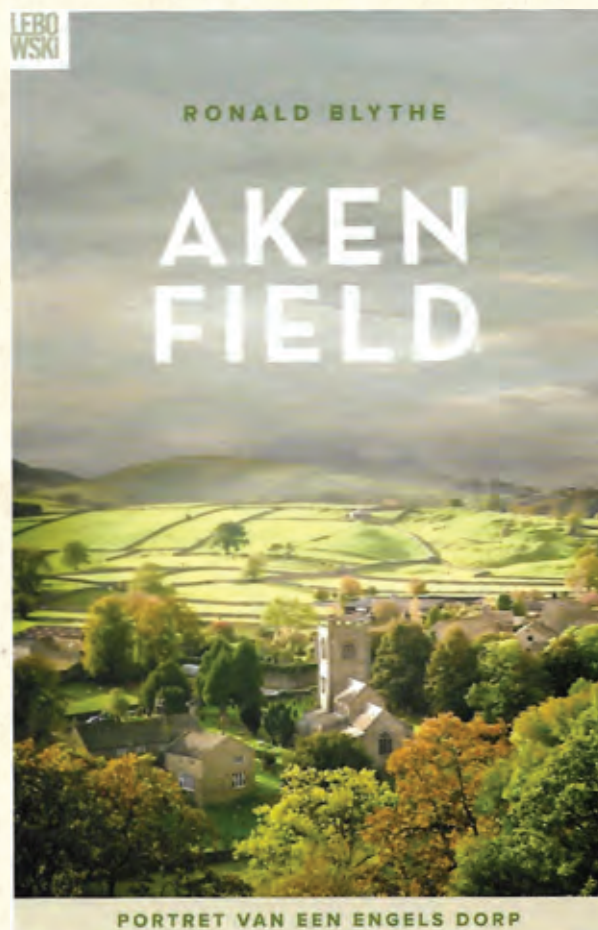
George Cave en *Stark's Earliest* (dit zijn de opvolgers van de *Beauty of Bath*, (die voorheen de eerste eetbare appel van het seizoen was).

1 september Appels geplukt. *Worcester Pearmain*, *Grenadier*, (de eerste moesappels) en *Lord Lambourne*.

20 september Appels geplukt. *Egremont Russet*, *Laxtons's Superb*, *Cox's Orange Pippin* (naar men algemeen aanneemt de beste Engelse appel. In 1830 in Slough geteeld door een brouwer die Cox heette. 'Pippin' omdat ze van pitten (pips) gekweekt zijn. Een koninklijke fruithandelaar leverde pitten aan Hendrik VIII).

1 oktober *Bramley's*. (De beste Engelse moesappel, een veel vruchten dragende soort en eenvoudigst te verkopen appel), *Newton Wonder* (tot kerst een moesappel, daarna zo te eten) en *Blenheim Orange* (zaailing uit een pit gevonden in Woodstock). Heeft sinds 1818 fruit geproduceerd. Niemand weet waar de oorspronkelijke boom vandaan komt).

Half september Pruimen. *Victoria's* (gekocht door Heinz, voor babyvoeding), *Burbank*, de

'reuzenpruim', en *President*.

September Peren geplukt. *Conference*, *Doyenné du Comice*, *Orange Pear* (stoofpeer).

25 oktober Appels geplukt. *William Crump*, *Discovery* (1,6 hectare net aangepoot - nog geen fruit).

Appels uit East Anglia,

waarvan sommige in oude tuinen in het dorp gevonden kunnen worden, maar die niet worden geteeld:

Lady Henniker (geteeld in Thornham Hall, Eye, 1840-1850)

Norfolk Beauty (1902)

Norfolk Royal (een zeer oud ras)

Green Roland

Histon Favourite (Cambridgeshire)

Oude laagstam-boomgaard te Charsfield.

St Edmunds Pippin (geteeld in Bury St Edmunds, 1870)

Doctor Harvey (een geweldige winterappel uit Norfolk)

Sandringham (geteeld in 1884)

Sturmer Pippin (geteeld in 1880)

Lord Stradbroke (geteeld in 1933, een grote, hoekige appel)

D' Arcy Spice (de meest gewaardeerde appel in de oostelijke graafschappen. In 1880 werd er een exemplaar van ontdekt in de tuinen van Tolleshunt D' Arcy Hall.

Costard (geen appel uit East Anglia, maar bekend in heel Groot-Britannië. Uit enkele archieven blijkt dat de appel in 1296 in Oxford werd verkocht. De oorspronkelijke fruitventer was een verkoper van Costard appels).

Alan Mitton, 38 jaar, voorman van een fruitkwekerij

Zijn achternaam staat geregeld vermeld in kerkarchieven tot ver in de zeventiende eeuw en op een groot aantal victoriaanse grafzerken. Hij is een grote, op een Viking lijkende man, de grootste man in Akenfield, een natuurlijk leider en de centrale figuur van de appellarbeiders. Hij is hoffelijk, zelfverzekerd en heeft de goedhartigheid van de zachtaardige reus. Sinds zijn geboorte - in dezelfde woning als waarin hij nu met zijn vrouw en gezin woont - is hij het dorp niet uit geweest, en hoewel Akenfield zijn wereld is, is het een weidse, rijke wereld. Hij heeft nooit de behoefte gevoeld een andere te verkennen. Hij is lekenassistent bij de strikte baptistische kerk, en bij de non-conformistische bijeenkomsten van de anglicanen bidt hij in duidelijk, gekunsteld, achttiende-eeuws Engels. Als iemand zegt: "We gaan lezen uit I Koningen 17", of "Ezechiël 1:6" slaat hij zijn bijbel in één beweging op de juiste plek open. Hij speelt elke zaterdag

voetbal, waarbij zijn ingetogen, tot de knieën reikende sportbroek contrasteert met de tot kruishoogte reikende korte broek van de rest van het team.

"Vraag Alan ergens om, en hij zal het doen", zeggen ze in het dorp.

"Vraag hem hoe je iets moet doen, en hij zal het je vertellen."

Ik ben fruitteler. De boomgaarden waarin ik bij wijze van spreken ben geboren, zijn de grootste van het dorp. Ze hebben een oppervlak van bijna 57 hectare en liggen op de hellingen aan de zuidkant van de huizen. Er zijn hier meer mensen in dienst dan waar dan ook in het dorp. Ik ben nota bene al drie jaar voordat ik van school ging op deze boerderij gaan werken, voornamelijk tijdens de vakanties. En toen, op het moment dat ik van school ging, zei de boer: "Je vond het altijd zo leuk op de fruitwagen, zou je hier misschien vast willen werken?" "Dat zou ik best willen", zei ik, en zo is het gekomen dat ik al die tijd in het fruit zit.

Toen ze vóór de Eerste Wereldoorlog met het aanplanten van de boomgaarden begonnen, deden ze dat op maar een klein lapje grond waarop twee of drie exemplaren van elke soort stonden, en daarna volgde de inrichting van de Bramley-boomgaarden - elk ongeveer twee hectare groot. En langzamerhand kwamen de boomgaarden steeds hoger op de heuvel te liggen - vanwege de vorst, vermoed ik.

Uit die tijd hebben we ruim drie hectare Bramley's over. Sommige zijn meer dan vijftig jaar oud, en als ze op de juiste wijze worden gesnoeid, is er geen enkele reden waarom deze bomen niet altijd zullen doorgaan. Vlak onder deze oude boomgaard staat een rij van de oorspronkelijke bomen die in het laatste decennium van de negentiende eeuw zijn aangeplant - niet meer dan vijf bomen op twaalf bij twaalf meter, meer dan tweemaal zoveel ruimte als een Bramley gewoonlijk heeft. Eén van deze vijf bomen, die bijna tachtig jaar oud zijn, produceert nooit minder dan 700 kilo appels. En het grappige is dat de appels allemaal groot zijn. Niemand weet waarom deze boom zo geweldig is,

waarom jaar in jaar uit 630 van de 700 kilo die hij produceert uit eerste klas appels bestaat. In 1965, dat een goed appeljaar was, plukten we 4400 kilo fruit van alleen deze ene rij oude bomen. De volgende rij, waar de bomen slechts de helft van de ruimte innemen, leverde 4200 kilo op.

In de tijd dat ik begon, mochten van de twintig mannen op de fruitkwekerij er maar vier snoeien. Dat was vanwege het ouderwetse idee dat als je een stuk hout van een boom haalde, je zoveel appels van de boom haalde. Dus werden de bomen alsmaar groter, tot ze enorme afmetingen hadden. Ze werden zo dik dat het moeilijk was om ze te besproeien en zo hoog dat er moeilijk geplukt kon worden. En ze kregen onvoldoende lucht. Maar een jaar of vijftien geleden probeerden we een nieuwe, drastische snoeimethode. We zeiden: "Oké! We halen dit stuk eruit en dat eruit!" De oude mannen kwamen, keken en zeiden: "Dat is geen snoeien, dat is knotten!" Ze waren zich rot geschrokken. "Arme, arme bomen..." zeiden ze. Alle centrale stammen werden eruit gehaald; de bomen leken wel paraplu's. Eigenlijk zag het er schandalig uit. De ouwelui stelden er altijd eer in om de vorm van de boom te behouden, vandaar dat ze geschrokken waren. De vorm van de boom behouden, dat was juist hun vak. Nou, er werd niets gezegd. Het zagen ging door. Het midden werd eruit gehaald en de laaghangende grote takken werden verwijderd, zodat de tractoren en sproeiers door de boomgaard konden rijden. De bomen zagen er vreselijk uit, en het volgende jaar hadden ze zoveel uitlopers dat we ons afvroegen of we er goed aan hadden gedaan. Maar het daarop volgende jaar kwam het fruit. Dat was heel opwindend. De appels werden steeds beter. Het was wonderbaarlijk; je moest het zien om het te kunnen geloven.

Daarna veranderde er zoveel. Ooit moesten we vijf jaar wachten tussen het planten van een boom en het plukken van het fruit, nu is het nog maar drie. De jonge bomen zijn nog geen meter hoog en met een stam niet dikker dan je duim. De top is op kniehoogte afgeknipt, en er zijn

vier of vijf takken uit gegroeid, die ongeveer een jaar later voor de helft zijn weggesnoeid - aftoppen, noemen we dat - en dan hebben we in het derde jaar appels. Van een vierjarige boom kun je wel tien kilo appels plukken. Het gaat allemaal zo snel.

We kopen onze bomen bij een boomkwekerij in Sussex. Ze komen als één jaar oude plant die geënt en uitgelopen is. We poten ze aan het einde van het jaar en knippen vervolgens vlak voordat de sapstroom op gang komt de top eraf. Als er in het eerste jaar bloemknoppen in verschijnen, halen we die eraf. In het eerste jaar laten we nooit appels komen. Het zijn lage en kleine bomen, zodat we het fruit gemakkelijk kunnen plukken. Stukje bij beetje zullen alle grote bomen verdwijnen. We breiden het aantal Cox-bomen uit. Twintig jaar geleden stond er nog geen enkele Cox op de boerderij. Er was ons gezegd dat de grond in het dorp niet geschikt was voor Cox en dat ze er niet wilden groeien. Ze zeiden dat ze misschien alleen maar op het veld beneden bij de rivier zouden groeien. Dat zou misschien nog kunnen, zeiden ze. Maar omdat de vorst in de rivierzone zou blijven hangen, zouden we er goed aan doen om er niets te planten. Nou, we hebben ze met een bestuiver op de helling geplant en ze hebben bijzonder veel vruchten gedragen. Cox-appels zijn duur, maar erg populair; er is altijd vraag naar. Je kunt ze van begin oktober tot februari eten, en ze zullen altijd goed zijn, terwijl een appel als de Worcester alleen in september zijn volle smaak heeft. De smaak gaat al snel achteruit. We bestuiven de Cox met James Grieve - één James Grieve-boom tegenover vijftien Cox-bomen. Als het een overvloedig appeljaar lijkt te worden en we denken dat de Grieves niet zo goed zullen verkopen, dan plukken we de grootste ervan begin september en verkopen die als moesappels. De appels die aan de James Grieve blijven hangen, zullen helemaal niet worden geplukt. Ze zullen gewoon op de grond vallen. Afgelopen jaar zijn ze allemaal geplukt en verkocht, omdat er door de vorst in het voorjaar een tekort aan appels was.

We telen Mutsu-appels, een nieuw soort appel uit Japan die met een Golden Delicious is gekruist. Op de hele wereld worden meer Golden Delicious-appelbomen gekweekt dan welke andere soort ook. We zien dat de Mutsu langer aan de boom hangt dan elke andere appel. Met de Cox-appel moet je gewoon opschieten en ze plukken voordat ze er half oktober afwaaien, maar met een Mutsu hoef je je niet te haasten. Die blijft stevig hangen tot je de voornaamste hand- en moesappels hebt geplukt. Vorig jaar had die ene Mutsu die bij ons voor proef staat elf appels. Ze waren geweldig. Om ze uit te proberen, sneden we een tje in stukken voor de vrouwen, en die zeiden dat hij heerlijk sappig was en erg goed smaakte. Dit jaar kwam er van diezelfde boom 255 kilo fruit! Door het gewicht ervan hingen de takken tot op het gras, zodat het wel een geopende parasol leek. Elke appel was flink dikker dan de vijf centimeter die nodig zijn om de appels op de markt te brengen. Dus we zijn erg blij met de Mutsu.

Net als alles in het dorp worden de fruitbomen zo gemaakt dat er meer op minder oppervlak passen. We hebben anderhalf hectare met appels die Mike Poole en ik volgens het 'kolom'-systeem bijknippen, die we snoeien tot er een plant van een jaar overblijft waarvan de hoofdstam uiteindelijk ongeveer drie meter hoog wordt. Die is een beetje lastig om te leren. Het komt erop neer dat je in plaats van ongeveer 330-340 bomen per hectare er meer dan 750 kunt krijgen. Dat betekent ook dat alle appels laag genoeg hangen om met een korte trap te plukken. Maar we zijn op een probleem gestuit. Door al dat snoeien, krijg je veel kleine uitlopers en een erg dicht bladerdek, waardoor de appels niet zo goed rijpen.

Als ze zijn verzameld, worden alle appels nabij Beccles onder gecontroleerde atmosfeer opgeslagen. Ze worden tijdens het plukken direct in vergaarbakken gelegd en meteen na aankomst bij het magazijn geïncubated. Het magazijn heeft een stuk of vijftig afdelingen, met elk ruimte voor 200 ton appels. Het is opgezet als een coöperatie die door dertig fruitteilers wordt bestuurd. De

appels kunnen zo lang als ze willen opgeslagen blijven, maar zodra een magazijn is geopend, moet het fruit binnen een week op de markt worden gebracht. Het meeste gaat naar Newcastle en Glasgow, en een deel ervan kan naar het buitenland gaan. Ook wij sturen onze peren naar het gekoelde magazijn. Dat betreft de Conference-peren, die we ook wel 'bananen'-peren noemen, en die om en nabij 16 september geplukt worden, wat in wezen drie weken te vroeg is. Maar omdat het magazijn in die periode voor alle fruitteilers in de buurt wordt klaargemaakt, zit er niets anders op. De telers zeggen: "Deze week moeten we met de Conference-peren bezig; alleen nu kunnen we ze kwijt!" Dus worden het Conference-peren. Vaak groeien ze nog, en als je ze op de normale wijze zou bewaren, gaat de smaak achteruit. Die wordt dan leverachtig. Maar ze komen perfect rijp uit de koelruimte. Een goede Conference-peer moet een doorsnee van 4,75 centimeter hebben, en als hij kleiner is, plukken we hem niet. Rond 20 oktober verzamelen we de exemplaren die de koelruimte niet hebben gehaald en verkopen ze aan de winkeliers van Saxmundham. Ondertussen zijn ze lekker zoet geworden. In totaal hebben we een kleine 3 hectare met peren. Pruimen worden niet opgeslagen. Ze worden rechtstreeks naar Covent Garden en de Londen-marktkramen vervoerd. Het jaar begint na de pluk. We beginnen met snoeien. We kijken naar een boom en zeggen: "Dit is de fruitknop en dit is de bladknop", en vragen ons af wat een goede bloesem is. Behalve bij peren, want bij peren weet je dat nooit. Veel bloesem zegt nog niets over een grote oogst.

Volgens mij dunnen peren zichzelf uit. Aanvankelijk staat een perenboomgaard volledig in bloei en kun je er heerlijk in rondlopen, vervolgens 'zetten' de bomen zich, en dan, net als je verwacht dat ze gaan opzwellen, valt de helft van de fruitknoppen eraf. Welke er vallen, bepaalt de boom helemaal zelf. Met de Bramley's gaat dat heel anders - die vallen er niet af, en in een geweldig bloesemjaar als 1965 moesten we met ladders rondgaan en ze handmatig uitdunnen. Vreselijk werk. Dan trof je een duster bloesems aan met zeven of acht appels bij elkaar en moest je er half juni drie of vier afplukken. Want in juni heb je altijd wat wij de 'juni-val' noemen, als appels met de afmetingen van pruimen vanzelf in het gras vallen. Maar nu hebben we een spray die voor het uitdunnen zorgt. Dit jaar zijn de Cox door een vliegtuig besproeid. Het is gebeurd drie of vier dagen voordat ze geplukt werden, om moniliarot tegen te gaan.

In het plukseizoen komen er twintig tot vijftig jonge mensen naar de boomgaarden voor een baantje. De meesten van hen stoppen na een paar dagen - ze houden er niet van om op een ladder te werken! Ze komen met een beeld van een heerlijke vakantie, zonnebaden, transistorradio's, keet trappen en aan het eind van de dag een pond of twee in het handje. Maar met ladders kunnen ze niet omgaan. Die leggen ze zowat plat neer, als een rietdekker op het dak, en vernielen de takken met hun gewicht. Hoe rechter de ladder staat, hoe beter. Ik zet de ladder voor ze overeind en laat zien hoe ze moeten plukken. Draai de appel gewoon omhoog, leg hem voorzichtig in de emmer en leeg de emmer als deze vol is voorzichtig in de bak door de appels over je arm te laten vallen. Dat doen ze gedurende een halfuur, waarna ze denken dat ze niet snel genoeg opschieten en je de appels door de boomgaard hoort stuiten. Ze gooien ze in de emmer. Het plukken van het boomfruit wordt eigenlijk door negen speciale vrouwen gedaan - onze vaste krachten, noemen we hen. Deze negen plukken 32 hectare fruit en verdienen 10 à 12 pond per week. Als ze hun werk thuis af hebben, komen ze

op wisselende tijdstippen naar de boomgaard, meestal tussen half negen en half vijf, en ze stoppen alleen voor een thermosfles thee. Vroeger, toen de mensen slecht bij kas zaten, wemelde het in de pluktijd in de boomgaarden van de vrouwen. Tegenwoordig werken de vrouwen met hun tweeën en drieën, de ene werkt op de grond, eentje verzamelt de middelste appels en eentje staat boven op de ladder. In elke boomgaard staan zes of acht rijen bomen en de vrouwen halen de rijen een voor een leeg. Hoe hoog de boom ook is, ze laten nooit een appel hangen. Hoewel ze snel plukken, doen ze dat zo voorzichtig dat je nooit een gekneusde appel aantreft. Dat is heel bijzonder.

Zodra de zomervakantie eind juli begint, komen de kinderen hier om te werken. Degenen die in het laatste schooljaar zitten, hopen vaak op een vaste baan. De jongens en meisjes zijn goed in kruisbessen en rode bessen. De beste kruisbessenplukkers kunnen tot wel 5 pond per dag verdienen. Er komen steeds meer velden met rode bessen bij, en we hebben nu in totaal 15 hectare. Ongeveer de helft van de rode bessen wordt op een drastische nieuwe manier geplukt, waarbij de hele struik vlak boven de grond wordt afgesneden en in een plukmachine wordt gestopt, die van een omgebouwde hopmachine is gemaakt. Het is een experiment dat, geloof ik, uit Kent afkomstig is. De struiken kunnen heel dicht op elkaar staan en je kunt er op hetzelfde oppervlak tweemaal zoveel mee oogsten. Het enige punt waarop we zijn gestuit, is dat de

Kinderen hielpen in de schoolvakantie mee om bessen te plukken.

struiken in het tweede jaar nog niet voldoende zijn gegroeid om ze weer af te snijden. Het is een merkwaardig soort plukken. De ene dag staat een veld vol met prachtige struiken en de volgende dag lijkt het wel te zijn om geploegd, zo kaal.

Dit is een goed dorp. Het heeft zijn fouten, maar het is een goed dorp. Het ligt in de oude Liberal Eye-regio. De op een na laatste verkiezing vond midden in de fruitpluk plaats, en de vrouwen kwamen hun ladders af en zeiden: "We komen naar beneden en stemmen in onze plukkers!" Dus daar gingen we, met mij op de tractor en zij allemaal in de open wagen erachteraan, "op z'n boerenfluitjes." zeiden ze. Toen we bij de school aankwamen, zaten daar buiten de Tory-dames klaar om te turven. "Maak je over ons maar niet druk", schreeuwden de fruitplukkers, "wij zijn allemaal Liberal!" Negentig procent van de oude dorpingen zijn trouw Liberal, maar de jongemannen praten alleen in verkiezingstijd over politiek. Ze hebben altijd iets aan te merken op degene die aan de macht is, omdat ze vinden dat ze te veel belasting over hun loon betalen. Voor de meeste mensen is de politiek iets wat met je loon te maken heeft.

Ronald Blythe: *Akenfield, portret van een Engels dorp*

Lebowski Publishers, Amsterdam 2016, 415 p.

ISBN: 978 90 488 2844 9 / NUR 302
Nederlandse vertaling: Edzard Krol

Gemakkelijk fruit uit eigen tuin, van terras of balkon

Guy De Kinder beschrijft in *Gemakkelijk fruit* de fruitsoorten die beginners met succes kunnen telen. Het handzame boekje geeft een selectie van fruitsoorten die in Nederland en Vlaanderen gemakkelijk te telen en gegarandeerd productief zijn. De volgende fruitsoorten worden behandeld:

Kleinfruit: aalbes, aardbei, blauwe bes, braam, framboos, honingbes, jostabes, kiwibes, kruisbes en zwarte bes

Warmteminnend fruit: druif en vijg

Pitfruit: appel, kweepeer, nashipeer en peer

Steenfruit: perzik, pruim, zoete kers en zure kers

Per fruitsoort wordt een beperkt aantal van de beste rassen kort besproken en verder volgt er advies over aanplant, snoei, bemesting, pluk en bewaring plus tips voor verwerking. Niet overdreven uitgebreid, maar daardoor wel overzichtelijk en goed te begrijpen voor beginnende tuiniers. Een aardige toevoeging zijn de recepten die her en der in het boek vermeld staan en die vaak bruikbaar gevonden zullen worden.

Het boek is geïllustreerd met veel fotomateriaal dat in veel gevallen de tekst verduidelijkt en sowieso het boekje een vrolijke uitstraling geeft. Het boek *Gemakkelijk fruit* is een praktische gids voor iedereen die met (klein)fruit wil beginnen op zijn terras, balkon of in de tuin.

De auteur houdt er rekening mee dat de tuinen bij moderne woningen veel minder ruimte hebben dan vroeger en dat men ook op terras en balkon op een creatieve manier fruit kan telen. Zuilboompjes kunnen charmeren. Gelukkig is de tijd voorbij dat men dacht dat men een of twee hoogstammen moest planten in een kleine tuin!

Op de binnenkaften van de omslag zijn twee jaarkalenders te vinden: de ene met plant-, bloei- en oogsttijdstip en de andere met snoeitijdstippen.

Ik heb wel een bezwaar. Bij zijn opgave van aanbevolen rassen staan er bij vrijwel alle fruitsoorten soortnamen van rassen die moeilijk of zelfs vrijwel niet te verkrijgen zijn. Dit geldt vooral voor de appels. Dat hij enkel oude Belgische rassen noemt als President van Dievoet, Lapaix, Reinette Hernaut is te begrijpen, maar hij beveelt ook onbekende moderne appels aan als Goldlane en Moonlight. En hij vermeldt in een tabel ook de appelrassen Arbat, Berbat, Leno, Campanillo, Primo, Otave, Quarto, Redlane, Rhapsodie, Ronada, Sonata en Starcats. Bij de peren noemt hij voor mij onbekende rassen als: Decora en Saphira. Voor de meeste van onze lezers zal het problematisch zijn om een kweker te vinden die rassen als deze in voorraad heeft, bovendien zijn nadere beschrijvingen van deze rassen nauwelijks te vinden.

Gelukkig blijven er steeds enkel oude beproefde rassen over, zodat het boek ook wat betreft de rassenkeuze goed bruikbaar is.

Jan Veel

Boekgegevens:

Titel: *Gemakkelijk fruit uit eigen tuin, van terras of balkon*

Schrijver: Guy De Kinder

Uitgever: VBK Media

Gepubliceerd: 31 mei 2016

ISBN: 9789021562803

Aantal pagina's: 128

Afmeting: 217 mm x 188 mm x 12 mm

Nieuw recept voor appelpannenkoeken

Probeer dit recept voor appelpannenkoeken eens. Niet alleen kinderen, maar ook volwassenen zullen deze variatie op de oude bekende pannenkoek met smaak naar binnen werken. In plaats van vlierbessensap kunt u saus maken van zwarte bessenjam die u aanlegt met een beetje water als hij te goed gezeleerd is, wat vaak het geval is bij zelfgemaakte jam.

Recept

Voor 4 tot 6 porties

Ingrediënten

250 ml vlierbessensap
3 el rode jam
6 el suiker
Sap van een halve citroen
1 el maïzena
250 g pannenkoekenmeel
500 ml (halfvolle) melk
3 eieren
Zout naar smaak
1,5 tl kaneelpoeder
2 handappels
4 tot 5 el boter, margarine of olie

Bereidingswijze

Het vlierbessensap met de jam, 2 eetlepels suiker en het citroensap mengen en aan de kook brengen. Maïzena met 2 eetlepels water glad roeren, roerend toevoegen aan de kokende massa en alles ongeveer 1 minuut laten koken.

Het pannenkoekenbeslag maken door de rest van de suiker, meel, melk, eieren, zout en kaneel door elkaar te roeren en kort te laten staan. De appels wassen, het klokhuis verwijderen, de appel in vieren delen en dan in dunne plakjes snijden.

Vet in een koekenpan verhitten, de appelschijfjes in vier tot zes porties verdelen, in het vet leggen en het beslag goed verdeeld over de appelschijfjes gieten.

De pannenkoeken aan beide zijden goudgeel bakken op matig vuur en warm serveren met de saus.

Marianne van Lienden

Cursusprogramma 2017

Fruithof Frederiksoord

Ontwerp je Boomgaard

28 januari 2017

Tijd 10.00 tot ca. 15.00 uur

Kosten € 55,00.

Opgeven:

Mail naar cursusfruihof@gmail.com

Wintersnoei appel- en perenbomen: 2 daagse workshop

7 februari 2017

Tijd: 19.30 tot 21.30 uur theorie.

11 februari 2017

10.00 tot 15.00 uur praktijk.

Kosten: € 62,50. Incl. hand-out.

Opgeven:

Mail naar cursusfruihof@gmail.com

Wintersnoei appel- en perenbomen

25 februari 2017

Workshop 1 dag:

Tijd: 10.00 tot 15.00 uur.

Ochtend theorie, middag praktijk.

Kosten: € 47,50. Incl. hand-out.

Opgeven:

Mail naar cursusfruihof@gmail.com

Snoeien van leifruitbomen (wintersnoei)

18 maart 2017.

Tijd 10.00 tot 15.00 uur.

Workshop 1 dag:

Ochtend theorie, middag praktijk.

Kosten: € 47,50. Incl. hand-out.

Opgeven:

Mail naar cursusfruihof@gmail.com

Enten en Oculeren (Vermeerderen van Fruitrassen)

Naast het snoeien kunt u een Workshop enten volgen. Met de kennis van dit oude ambacht kunt u de oude rassen herintroduceren.

4 maart 2017.

Tijd: 10.00 tot 15.30 uur.

Workshop 1 dag:

Ochtend theorie, middag praktijk.

Kosten: € 47,50. Incl. hand-out.

Opgeven:

Mail naar cursusfruihof@gmail.com

4 maart is tevens de jaarlijkse OPEN ENT-DAG waar demonstraties enten worden gegeven en enthout van fruitbomen te koop is. Ook kunt u hier uw boompje laten enten.

Stichting Fruithof Frederiksoord

